Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը
և 7 ամսվանը 6 ռուբլի. ամսական 85 կոպ.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ»
Соломоновская ул., № 21.
Tiflis, Rédaction „Mschak".
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

ՄՇԱԿ

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
Բաժանորդութիւնը ընդունվում է ամէն ժամ
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ԽՄԲԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ». Соломоновская ул., № 21.
TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՆ ՎԵՐՋԸ 4 ՌՈՒԲ.

ԿԸ ԹՈՂՆՎԻՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱԲԱՐ.

1914 Թ.-ի ամբողջական բաժանորդները ... ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, 1865—1871 Թ.Թ. «ՄՇԱԿԻ» ...

ԱՆԳԻՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Ներսիսեան Հայոց Հոգեւոր Դպրոցի Հոգաբարձութիւնը յայտնում է, որ վերաքննութիւնները սկսվելու են օգոստոսի 25-ին, նոր ընկնելի քննութիւնները՝ 28-ին, իսկ ուսումը՝ սեպտեմբերի 1-ին: Քննութիւնները տեղի են ունենալու Ցամբանեան դպրոցում, երեկոյեան ժամը 4-ից:
(ա.օ) տռ. 793. 3—1

ՊԱՍՏԱՌՆԵՐ
ԵՂԲ. ՏԱՌՆՕՊՈԼ
ՖԱԲՐԻԿԱՅԻ
Արժանացած մեծ պարգևի: Վաճառվում են ՌՈՒՍԱՑ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ բոլոր յայտնի քաղաքներում:
Փաբրիկային իսկական գներով:
Պահեստում միշտ կարելի է ձեռք բերել մեծ քանակութեամբ բազմատեսակ պաստառներ վերջին ոճի, ինչպէս էժանագիններ, նոյնպէս և թանգարժէքներ: Բացառապէս լրի չափն է 11¼ արշ. երկար.:
Սէզօնային նմուշները ուղարկվում են ՁՐԻ և օտար քաղաքներում:
Բաժանմունքը Թիֆլիսում.
Обои фабрики Бр. Тарнополь. Отдѣленіе въ Тифлисѣ. Голов. пр., № 21. Тел. № 3—55.
(հ. շ.) տռ. 309. 50—38

Բոլորին ծանօթ
ԲԺԻՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ
վերադառնալով Աբասթումանից վերսկսեց հիւանդների ընդունելութիւնը:
ՆԵՐՔԻՆ հիւանդութիւնների ընդունելութիւն, առանձնապէս կրծքի, թոքերի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի. բժշկութիւն նաև խառն ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, արհեստական ՊՆԵՎՄՈԹՕՐԱԿՍՈՎ: Թոքերի և սրտի, նաև ուրիշ օրգանների քննութիւնը և լուսանկարելը լուսաւորված ՌԵՆՑԳԵՆԵԱՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐՈՎ: Ամեն օր. 9—1 ժամ ցեր. և 5—7 ժ. երեկոյեան. ՉՔԱՒՈՐՆԵՐԻՆ ԱՌ. Ժ. 9—10 ՁՐԻ: Бебутовская 23. тел. 7—92.
տռ. 798 5—1

ԲԺԻՇԿԱՊԵՏ
ԳԷՈՐԳԲԷԿԵԱՆ
ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼՈՎ՝ վերսկսեց աչքի հիւանդութիւններ ունեցողների ընդունելութիւնը: Վելիամինովսկայա փողոց, № 8. Տելէֆոն 13—49.
(օ. մ.) տռ. 785. 3—2

Բժ. Ա. ՇԻԽԵԱՆ
վերսկսեց հիւանդների ընդունելութիւնը: Գանովսկայա փող. № 23.
(օ. մ.) տռ. 769. 5—4

ՀԱՄԱԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
21 օգոստոսի

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՌԱԶՄԱԴԱՇՏ

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.— Պաշտօնական: Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից. «Օգոս. 19-ին թշնամու զօրամասերը փորձեցին կտրել մեր կենտրոնը Լիւբլինի և Խոլմի ուղղութեամբ: Սակայն աջողութիւնը մեր կողմն անցաւ: Մեզանից հալածվող թշնամու միացօրդ զօրախմբերը փութանակի դիմում են դէպի հարաւ, թողնելով մեզ մի դրօշակ, 8 գնդակացիր և աւելի քան 1000 գերիներ: Օգոստոսի 20-ին յամառ կռիւները ամբողջ զօրաճակատում վերսկսվեցին նոր ոյժով: Գերիները պատմում են, որ աւստրիական երկրորդ զօրագունդը, որ կանգնած էր Լվովից դէպի արևելք, բոլորովին սարսափահար է եղել: Դէպի Լվով ընկած մօտակայ շրջակայքում օգոստ. 20-ին մենք ձեռք ձգեցինք կրկին 20 թնդանօթ: Մեր զօրքերը այդ ռազմավայրում անարգել առաջանում են»:

Պաշտօնական: Գեներալ շտաբի գլխաւոր վարչութեան կողմից. «Ներկայումս ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, օգոստ. 20-ի կռիւը մեզ համար աջողակ էր: Թշնամին մեր վճռական յարձակումից շտապով նահանջեց: Մենք ձեռք ձգեցինք մի դրօշակ, գնդակացիրներ և շատ գերիներ»:

Պաշտօնական: Գերագոյն Զօրահրամանատարի հեռագիրը Նորին Կայսերական Մեծութեանը օգոստ. 21-ից. «Ցնծութեամբ ու շնորհապարտ առ Աստուած հաղորդում եմ Ձերդ Մեծութեան, որ գեներալ Ռուզսկիի յաղթական զօրքը այսօր, առ. ժ. 11-ին, վերցրեց Լվովը, իսկ Բրուսիլովի զօրքը՝ Գալիչը: Միջնորդում եմ պարգևատրելու գեներալ Ռուզսկիին բոլոր նախկին կռիւների համար 4-րդ կարգի Գէորգի շքանշանով, իսկ Լվովը վերցնելուն համար՝ 3-րդ կարգի Գէորգի շքանշանով, գեներալ Բրուսիլովին՝ բոլոր կռիւների համար 4-րդ կարգի Գէորգիով: Մանրամասնութիւններ դեռ չը կան: Գեներալ-ադիւտանտ Նիկոլայ»:

ԿՈՊԵՆՀԱԳԵՆ.— «Berl. Tag.»-ը Տօրնից տեղեկութիւն ստացաւ, որ Վիսլայի վրա երթեւեկող մի շոգենաւ, 70 զինուորով ու գնդակացիրներով մտաւ Ռուսաստանի սահմանները, հասնելով մինչև Նէշավա, ուր զինուորները ափ իջան հետախուզումներ կատարելու նպատակով, բայց ենթարկվեցին կօզակների հրացանաձգութեան: Միայն 10 հոգի ազատվեցին շոգենաւով:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՌԱԶՄԱԴԱՇՏ

ԱՆՏՎԵՐՊԵՆ.— Երէկ առաւօտ «Ցէպպէլինը» թռաւ Հիւսիսային Բելգիայի վրա և փորձում էր հասնել Անտվերպէնի վրա, սակայն ծանր արտիլէրիայի կրակը թոյլ չը տուեց նրան մօտենալ բերդերին: «Ցէպպէլինը» նետեց 6 ռումբ, յետոյ ռումբեր նետեց կայարանի մօտ և «Ռօյինիօլ» ծառաստանը: Երկու հիւանդանոցներին կից վնասվեցին այն շէնքերը, որոնց վրա ծածանվում էր Կարմիր Խաչի ընկերութեան դրօշակը: Վիրաւորվեցին 12 մարդ: Ռումբերը դրված էին բարակ կաղապարի մէջ և պարունակում էին առանձին տեսակի փամփուշտներ, որոնք ըստ երևոյթին ծանր վէրքեր են պատճառում: Այդ տեսակ ռումբեր գործ էր ածում Ֆրանսիայում Բօննօ յայտնի աւազակախումբը:

ԼՕՆԴՕՆ.— «Էկսչէնջ-Կօմպ.» հաղորդում է, որ Պարիզի վրա ռումբեր նետած աէրօպլաններից մէկը Շամպանի մօտ վայր է ընկել, որի ժամանակ սպանվել են երկու գերմանացի օֆիցէր:

ԱՄՍՏԵՐԴԱՄ.— Գերմանական աղբիւրից տեղեկացնում են, որ գերմանական զօրքի գլխաւոր բանակը, որ գտնվում էր Կօբլէնցում, կիրակի օրը փոխադրված է յայտնի չէ ուր:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՌԱԶՄԱԴԱՇՏ

ՆԻՇ.—Երեք օր առաջ գնդակացիրների կրակից ընկաւ աւստրիական մի աէրօպլան, որի օդաչուն վիրաւորվեց: Նրա մօտ գտնվեցին յատակագծեր և ծանօթութիւններ սերբ զօրքերի շարժման մասին:

Թշնամին թոյլ թնդանօթաձգութիւն սկսեց Գրօցկի և Սմեդերէվի դէմ: Մնացած զօրաճակատում առանձին փոփոխութիւն չը կայ:

ՊԱՐԻԶ.— Երէկ ֆրանսիական նաւատորմը ռմբակոծեց Կատարրօ նաւահանգիստը: Կրակից քանդվեցին մի քանի շէնքութիւններ:

ՖՐԱՆՍԻԱՅՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
21 օգոստոսի

ՊԱՐԻԶ.—Հրատարակվեց պաշտօնական հաղորդագրութիւն կառավարութիւնը ժամանակաւորապէս Բօրդօ տեղափոխելու մասին: Հաղորդագրութեան մէջ ասված է, որ Պարիզի զինուորական իշխանութիւնները ժամանակին դտան տեղափոխել կառավարական հաստատութիւնները մի այլ քաղաք: Մօտենում է այն րօպէն, երբ Պարիզը դառնալու է այն առանցքը, որի շուրջ պատվելու են գործող վօրքերը, դեռ չը խօսելով այն մասին, որ գերմանացիք կարող են անակնկալ ռմբակոծել Պարիզի ամրացված խրամատները: Օգտակար է, որպէսզի կառավարութիւնը չը գտնվի այդ ժամանակ մայրաքաղաքում: Զինուորական իշխանութիւնները չեն կասկածում, որ մօտիկ օրերում Պարիզը կը դառնայ մի կենտրոն, դէպի ուր կը դիմեն գործող զօրաբանակները: Այդ պատճառով անհրաժեշտ է Պարիզին տալ բացառապէս ռազմական կենտրոնի բնոյթ:

Պրեզիդենտը և կառավարութիւնը դիմեցին երկրին մի հրովարտակով, որի մէջ մատնանշված է, թէ ժողովրդի բարեկեցութեան լաւագոյն հոգատարութիւնից դրդված՝ կառավարական և հասարակական հաստատութիւնները պէտք է ժամանակաւորապէս փոխադրվեն Պարիզից: Առանց դանդաղման և յոգնածութեան կը շարունակվի սրբազան պատերազմը յանուն ազգի, պատւի և ոտնահարված իրաւունքի վերականգնման: Համբերել և կռուել՝ այս է լինելու դաշնակից զօրքերի լօզունգը: Մինչև որ ծովի վրա Ֆրանսիան և Անգլիան չընկճեն գերմանացիներին և մինչև որ ռուսները, շարունակելով իրանց յաղթ շարժումը դէպի Գերմանիայի սիրտը, չը հասցնեն նրան վճռական հարուած, ամեն տեղ ու ամենուրեք կը կանգնեն ֆրանսիացիք ի պաշտպանութիւն երկրի անկախութեան, բայց նրանց կռւին առաւել ոյժ տալու համար անհրաժեշտ է, որպէսզի կառավարութիւնը ազատ մնայ իր գործողութիւնների մէջ: Զինուորական իշխանութիւնների կարգադրութեամբ՝ Պարիզից կառավարութիւնը փոխադրում է ժամանակաւորապէս իր պաշտօնատեղին երկրի այնպիսի մասը, որտեղից կարող է ազատօրէն յարաբերութիւն պահպանել ամբողջ պետութեան հետ, և յորդորում է օրէնսդրական հաստատութիւնների անդամներին չը հեռանալ նրանից: Կառավարութիւնը թողնում է Պարիզը, ձեռք առնելով քաղաքի պաշտպանութեան բոլոր միջոցները: Հրովարտակն աւարտվում է այսպէս. «Այն ժողովուրդը, որ չէ կամենում կորչել և իր գոյութեան պաշտպանութեան համար կանգ չէ առնում ոչ մի փորձանքի ու զոհաբերութեան առաջ, կարող է հաւատացած լինել, որ կը յաղթէ»:

Դումանկարէն և կառավարութիւնը գիշերս մեկնեցին Բօրդօ:

Գեներալ Գալլիէնին դիմեց զօրքին և Պարիզի բնակիչներին հետեւեալ յայտարարութեամբ. «Հանրապետական կառավարութեան պաշտօնեաները Պարիզից մեկնեցին, որպէսզի ազգային ինքնապաշտպանութեանը տան նոր իմպուլս: Ես պատուէր ստացայ պաշտպանել Պարիզը թշնամուց: Այդ յանձնարարութիւնը ես կը կատարեմ մինչև վերջը»:

ԼՕՆԴՕՆ.—«Դէյլի-Քրօնիկլի» Պարիզի թղթակիցը հեռագրում է, որ ազգաբնակութիւնը խմբերով մեկնում է Պարիզից: Օրվայ գլխաւոր հարցը հանդիսանում է նորակոչ զինուորներին ժողովելու հարցը: Զինուորական ծառայութեան կանչվելու մասին մեծադիր յայտարարութիւն է կախված տների պատերից, հանրակառքերից, աւտօմօբիլներից: Լրագիրները տպում են ռազմական յօդուածներ: Կանայք գործում են իբրև գործակալներ զինուորակոչութեան մէջ, թատրօններում, հիւրանոցներում, ճաշարաններում և հասարակական հաստատութիւններում տղամարդիկ ճառեր են արտասանում յորդորելով մտնել զօրքի մէջ: Աջողութիւնը փայլուն է: Հազարաւոր մարդիկ ամեն օր ժողովվում են զինուորացուների ներկայանալու տեղերում: Տղամարդիկ զօրքի մէջ են մտնում ապագայ յաղթութեան հաստատուն հաւատով:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
21 օգոստոսի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Պետական տուրքեամբ նոր աւելացված տարիֆից պետական գանձարանի միջոցներն աւելանալու են մօտաւորապէս 35 միլիօն ռուբլով տարեկան:

Մինիստրների խորհուրդը թոյլատրեց ներքին գործերի մինիստրին թոյլատրել Կարմիր Խաչի ընկերութեանը կատարել ամենուրեք պետութեան մէջ միօրեայ հանգանակութիւն պատերազմական պէտքերի համար, տալով նուիրատուներին նշաններ կամ դրօշակներ:

Կարմիր Խաչի միջնորդութեան համաձայն, մինիստրների խորհուրդը թոյլ տուեց աւելացնել երկաթուղիների տոմսերի գինը յօգուտ Կարմիր Խաչի՝ երրորդ կարգի տոմսերի գինը մինչև 10 կ., 2-րդ կարգինը՝ 15 կ., և 1-ին կարգինը՝ 20 կոպէկ:

ՄՕՍԿՎԱ.—Պալատի մինիստրը յայտնեց քաղաքագլխին, որ Բարձրագոյն շնորհակալութիւն է յայտնված ազնուական Զուբալօվին, որ նուիրել է կէս միլիօն ռուբլի վիրաւորների կարիքների համար և իր կալուածքը հիւանդանոցի համար:

ՍՄՕԼԷՆՍԿ.—Այսօր բերին 800-ից աւելի գերի աւստրիացու Գալիցիայից և շատ օֆիցէրներ:

ՍՄՕԼԷՆՍԿ.—Անց կացրին մի խումբ գերի աւստրիացի օֆիցէրներ:

ՆԻԿՕԼԱՅԵՎՍԿ.—Ցարքօնիս գրաւվեցին «Բիկմէրս» և «Դօրտմունդ» շոգենաւերը:

ՌԵՎԷԼ.—Էստլանդիայի գերմանական ընկերութիւնը և նրա գաւառական ճիւղերը ներքին գործերի մինիստրի կարգադրութեամբ փակվեցին:

ՎԻԼՆԱ.—Աւստրիական զօրաճակատում տարած յաղթութեան առիթով կայացաւ հայրենասիրական ցոյց: Ահագին ամբոխներ երթ կազմեցին փողոցներում և դիմեցին դէպի նահանգապետի տունը ազգային երգեցողութեամբ, տանելով Կայսեր պատկերը և կրելով ազգային դրօշակներ:

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
22 օգոստոսի

ԼՕՆԴՕՆ.—Վէլինգտօնից հաղորդում են, որ Սամօա կղզիների գերմանացի նահանգապետը անձնատուր եղաւ և միւս գերիների հետ միասին ուղարկվեց Ֆիջի կղզին: Անգլիական դրօշակը ծածանվում է օգոստոսի 18-ից:

ԼՕՆԴՕՆ.—Օբովհեան գերմանացիք ոչնչացրել են երկաթուղային հաղորդակցութիւնը, Բրիւսսէլի և Լիէժի միջև երթեւեկում են հանրակառքեր: Ճանապարհը անցնում են երկու օրում:

Բրիւսսէլի գերմանացի նահանգապետը գերմանական մարկի կուրսը որոշեց 125 սանտիմ:

Օստէնդէն բրիտանացիների ձեռքումն է. քաղաքում, ոչ էլ շրջակայքում գերմանացի չը կայ:

ԿՕՊԵՆՀԱԳԵՆ.—Բեռլինից տեղեկացնում են, որ Վիլհէլմ կայսրը հրաման ստորագրեց բոլոր դասալիք զինուորներին ներումն շնորհելու մասին: Զինուորական ծառայութիւնից խուսափողները պէտք է ներկայանան երեք ամսվայ ընթացքում:

ՆԻՇ.—Պարզվել է, որ աւստրիացի օֆիցէրները, սպառնալով ատրճանակներով, ստիպում են կռւելու գնալ աւստրիացի զինուորներին, առանձնապէս չեխերին:

Սերբերը աւստրիացի զինուորների մօտ գտան հրամաններ, որոնցից երևում է, թէ ինչպէս պէտք է աւստրիացիք վարվեն սերբերի հետ: «Պատերազմի դաշտում դէպի ազգաբնակութիւնը,—ասված է հրամանների մէջ,—որ համակված է վայրենի ատելութեամբ այն ամենը, ինչ աւստրիական է, չը պէտք է ցոյց տալ մարդասէր ու ասպետական վերաբերմունք: Այն անձինք, որոնք սերբիական հողի վրա կը լինեն ոչ զինուորական զգեստով, բայց ձեռքներին զէնք, պէտք է իսկոյն սպանվեն: Այս հրամանը չը կատարող աւստրիացիք պէտք է ենթարկվեն ամենախիստ պատժի: Աւստրիացիք, մտնելով սերբիական մի գիւղ, պէտք է անյապաղ ձեռք ձգեն պատանդների, առաւելապէս քահանաների, ուսուցիչների և հոգաբարձուների: Եթէ լսվի կրակոց, պատանդները իսկոյն պէտք է գնդակահարվեն: Տները պէտք է խուզարկվեն և, եթէ զէնք գտնվի, իսկոյն հիմնայատակ կործանվեն: Եթէ կործանված տների կենողները թագչվեն, պէտք է ձեռք ձգել այդ գիւղի միւս բնակիչներին. և եթէ դրանք մերժեն տեղեկութիւններ տալ փախած ազգաբնակութեան մասին, բոլորին կախել: Աւստրիական զօրքերը չը պէտք է թոյլ տան սերբ գիւղերի փողոցներում երևէ համախմբում: Եկեղեցական զանգակատներից արգելվում է զօղանջել: Աստուածպաշտութիւնը թոյլատրվում է միայն բոլորովին բացօթեայ տեղերում, այն էլ առանց քարոզի: Պատարագի ժամանակ եկեղեցուն մօտիկ լինելու են աւստրիացի զինուորներ: Քաղաքից դուրս մնացած անտառում հանդիպված սերբը պէտք է ընդունվի իբրև հրոսակախմբի անդամ, որ թագցնում է իր զէնքը: Զէնք թագցնողը կամ չը յանձնողը պէտք է սպանվի տեղնուտեղը»: Սերբ իշխանութիւնների ձեռքումն է գտնվում գեներալ Խօրխշտէյնից ստորագրված հրամանի բնագիրը:

Ռուս զէնքի փայլուն աջողութիւնների տեղեկութիւնները առաջ բերին անկարագրելի ցնծութիւն: Այն տեղեկութիւնը, թէ մեր երկու զօրաբանակը խիստ կոտորեցին Սօլդաուի մօտ հակառակորդի գերազանց ոյժերի հետ ընդհարվելու ժամանակ, ընդունեց խորին վշտով, բայց այն փաստը, որ Ռուսաստանը հարկաւոր չէ գտնում թագցնել, ինչպէս գերմանացիք են վարվում, իր զօրքերի մասնակի պարտութիւնները, խոր հաւատ է ներշնչում, թէ ռուսաց զէնքը անպայման յաղթող դուրս կը գայ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)
21 օգոստոսի

ՀՌՕՄ.—Պապ ընտրվեց կարդինալ Դէլլա Ջիէզան. նոր պապը կոչվելու է Բենէդիկտոս XV. Նա ծնվել է Գենուայում 1854 թ. սեպտ. 21-ին, կարդինալ նշանակվեց այս տարվայ մայիսի 25-ին: Վերջին ժամանակ նա Բօլօնի արքեպիսկոպոսն էր:

ՍԿՕՊԼԷ. — Ալբանիայից յետ կանչված ռուսաց գեներալ-հիւպատոս Պետրաէվը անցաւ Ռուսաստան. Դուրացցօյում մնում են Ֆրանսիայի, Իտալիայի և Աւստրիայի պատուիրակները:

ՏՕԿԻՕ.—Պաշտօնապէս հաղորդվում է, որ ճապօնացիք ցամաք են իջել Շանդունում:

ԹԷՀՐԱՆ.— Կառավարութիւնն ընդունեց գլխաւոր գանձապետ Մօրնարի հրաժարականը, նրա պաշտօնը առժամանակ յանձնըված է բէլգիացի Խայաէնսին:

ԹՈՒՐՔԻԱՅՈՒՄ

ԿԱՂԶՎԱՆ.—Թուրքիան զօրքերում չեղած մարդկանցից զօրախմբեր է կազմում: Համիդիէները և պահեստիները, որոնք արձակված էին հացը հաւաքելու համար մինչև օգոստ. 20-ը, նորից կանչվեցին օգ. 16-ին:
(Հ. Գ.)

(Լրագիրներից)

✦ Թուրքաց կառավարութիւնը, ինչպէս հեռագրում են Կ. Պօլսից, շարունակում է գրաւել Դարդանէլով անցնող ռուսական շոգենաւերի հացահատիկները:

✦ Կ. Պօլսից տեղեկացնում են, որ շարունակ Թուրքիա են գալիս գերմանացի ծովակալներ, օֆիցէրներ, ինժենէրներ, նաւաստիներ և առհասարակ ռազմագէտ անձինք: Շատ տեղերում յիշեալ անձինք իրանց ցոյց են տալիս բանւորի անւան տակ.

✦ Ինչպէս ցոյց են տալիս Կ. Պօլսից վերջին տեղեկութիւնները, Կ. Պօլսի զինանոցներից հեռացված են բոլոր անգլիացիք և նրանց տեղ նշանակված են գերմանացիներ:

✦ Թուրքաց կառավարութիւնը յայտարարել է օտարերկրեայ թիւրքահպատակ պահեստիներին, որ հայրենիք չը վերադառնալու դէպքում նրանց սպառնում է մահապատիժ: Դասալիք զինուորները ստանալու են լիակատար ներումն:

✦ Թրակիայից Կ. Պօլիս են գնացել 50,000 պահեստի զինուոր:

✦ Սև-ծովի ափին Թիւրքիան բոլոր բերդերը շտապով ռազմական վիճակի մէջ է դնում:

✦ Թրակիայում պահեստի զինուորները գիշերում են բաց երկնքի տակ և հագած չունեն զինուորի զգեստ: Նրանց մէջ սկսվել են խոլերա և տիֆ:

✦ Կ. Պօլսից Տրապիզօն են ուղարկվել 5 շոգենաւ ռազմամթերքով:

✦ Կ. Պօլսից հեռագրում են, որ հրամայված է գաղարեցնել Անգօրայի զօրամասի առաջնումը դէպի ռուսական սահմանը:

✦ Պետրօգրադից հեռագրում են, որ Թիւրքիան վճռել է զէնքը ձեռին խլել Յունաստանից Քիօս և Միտիլէնա կղզիները: Սուլթանի նախագահութեամբ կայացած աղմկալի նիստից յետոյ վճռվել է ուլտիմատում ուղարկել Յունաստանին:

✦ Լուրերի համաձայն, դաշնակից նա-

ւառորմը զօրք է ափ իջեցրել Զմիւռնիայի մօտ։

◆ Եթէ Թիւրքիան հանդէս գայ ակտիվ կերպով, Իտալիան այդ համարելու է Բալկանների status quo-ի խախտում և ինքն էլ սկսելու է ռազմի գործողութիւններ։

◆ Վերջին հեռագիրը յայտնում է, որ Բ. Դուռը մի ուլտիմատում ես ուղարկեց Բուլգարիային, պահանջելով որոշ պատասխան, թէ թոյլ տալու է արդեօք բուլգար կառավարութիւնը, որպէսզի Թիւրքաց զօրքերն անարգել անցնեն Բուլգարիայով, թէ ոչ։

◆ Կ. Պօլսից հեռագրում են, որ պատերազմը անխուսափելի է։ Ռուսաց դեսպան Գիրսը խորհուրդ է տալիս իրանից այդ առիթով տեղեկութիւններ հարցնող բոլոր ռուսներին, մեկնել Կ. Պօլսից իր ժամանակին։

◆ Ռուսաց դիպլոմատիան նախազգուշացրեց Բ. Դրանը այն հետեւանքների մասին, որ սպասում է Թիւրքիային, եթէ նա խախտէ իր չէզոքութիւնը։

◆ Զմիւռնիայում Թիւրք ագիտատորները բացարձակօրէն քրիստոնեաների ջարդ են քարոզում։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՑՈՒՐՋԸ

◆ Վիէննայից տեղեկացնում են Ստոկհոլմ, որ Ֆրանց-Յովսէփ կայսրը Վիլհելմ կայսրին շնորհել է Աւստրօ-Ունգարիայի ամենաառաջնակարգ շքանշանը՝ Մարիա Թէրէզայի շքադրամի Մեծ Խաչը։

◆ Միացեալ Պետութիւնները նախազգուշացրել են Եապօնիային այն հետեւանքների մասին, որոնք կարող են առաջ գալ եապօնական ռազմի նաւատորմը եւրոպական ջրերը ուղարկելուց։

◆ Տըրնովօյում բուլգար սօցիալիստները ժողովի գումարեցին քաղաքացիներին զօրահաւաքի և պատերազմելու դէմ բողոքելու համար։ Կարդացվեց հետեւեալ բանաձեւը. «Մենք պահանջում ենք, որ Բուլգարիան պահպանէ լիակատար չէզոքութիւն համաեւրոպական պատերազմում, և պահպանի մեր ազգային անկախութիւնը։ Մենք գտնում ենք, որ բալկանեան ժողովուրդների փրկութիւնը հնարաւոր է միայն բալկանեան ֆէդէրացիայի մէջ»։ Հռետորներից մէկը ի միջի այլոց ասաց ժողովում, որ կառավարութիւնը գլխով կը պատասխանէ այդ պահանջները չը կատարելու դէպքում։

◆ Գերմանիայում արգելված է ընդունել համալսարանները և բոլոր բարձր կըրթական հաստատութիւնները ռուս, եապօնացի և սերբ ուսանողների։

◆ Բուլգարիայից արգելված է արտահանել ամեն տեսակ դեղօրայք, բժշկական պարագաներ և սանիտարական նիւթեր։

◆ Ռուսաստանի դեղատները այսուհետեւ դեղատան ապրանքները ստանալու են Ամերիկայից՝ Եապօնիայի վրայով։

◆ Սազօնովը հրամայեց պաշտօնանկ անել բոլոր գերմանացի ռուսական հիւպատոսներին։

◆ Բէլֆօրի մօտ ուժեղ ճակատամարտ է։

◆ Վիլսօնը ջանում է կօալիցիա կազմել չէզոք պետութիւններից՝ խաղաղութեանը աջակցելու համար։

◆ Ադրիատիկ ծովում սպասվում են խոշոր դէպքեր։ Շատ կարելի է, որ անգլօ-ֆրանսիական զօրքեր ափ իջնեն և ամբաւկածեն Պօլան։

◆ «У. Р.»-ն տեղեկութիւններ է ստացել, որ գերմանացիները, յիրաւի, գնդակահարում են վիրաւորներին։

◆ Նիւ-Եօրկում տեղի ունեցաւ հսկայական հակագերմանական ցոյց Լուվէնը ոչնչացնելու դէմ բողոքելու համար։ Ամբոխն աղաղակում էր՝ «կորչեն XX դարի հոները»։

◆ Լուրերի համաձայն, գերմանացիք փորձել են յարձակվել Աֆրիկայում Բէլգիական Կօնգօյի վրա, բայց անաջողութեան են հանդիպել։

◆ Պարիզում մի խումբ հրէաներ կոչ են հրատարակել, որով յորդորում են իրանց հաւատակիցներին անձերը նուիրել ի պաշտպանութիւն ազատութեան երկիր Ֆրանսիայի։

◆ Պօրտ-Սաիդ են եկել հնդիկ զօրքերի առաջին մասերը, որոնց անգլիացիք ուղարկում են ֆրանս-բէլգիական ռազմադաշտը։

◆ Վիէնէգրադում սլաւօնները ապստամբվել են և արտաքսել աւստրիացիներին։

◆ Հաղորդում են, որ Կատարրօն անձնատուր է եղել անգլօ-ֆրանսիական միացեալ ուժերին։

◆ Մայրաքաղաքի լրագիրների ասելով, պետական գանձարանը խմիչքների վաճառման արգելքի պատճառով ամեն ամիս զըրկվում է 60 միլիօն հասոյթից։ Դրա փոխարէն նախագծվում է հետեւեալ հարկերը. աւելացնել անշարժ կալքերի, բնակարանային, գերբային, զուարճատեղիներից անվող տուրքերը և ժամանակաւոր հարկ անել զինուորական ծառայութիւնից ազատվող անձերից։

◆ Գերմանացիք Շարլէրուայի բնակիչներից պահանջում են պատերազմական տուգանք 100 միլիօն։

ՊՈՒԱՆԿԱՐԷԻ ԿՈՉԸ ՖՐԱՆՍԻԱՑԻ ԿԱՆԱՆՑ

«Temps» թերթի վերջին համարում տըպված է Ֆրանսիական հասարակապետութեան նախագահ Պուանկարէի հետեւեալ կոչը Ֆըրանսիացի կանանց։

«Զը նայած Ֆրանսիայի, Ռուսաստանի և Անգլիայի՝ խաղաղութիւնը պահպանելու նըպատակով արած ջանքերին, բռնկվեց պատերազմը, որը առաջացրեց Գերմանիան։ Հայրենիքի կոչին՝ ոտքի ելան ձեր հայրերը, ամուսինները և եղբայրները և հէնց վաղն էլ նրանք կը պատասխանեն մարտահրաւէրին։

«Հրացան վերցնող բոլոր ընդունակ ձեռքերի՝ զօրքի մէջ մտնելը ընդհատեց դաշտային աշխատանքները, այն է՝ դեռ հաւաքված չէ հացի բերքը և մօտենում է խաղողի այգեկութը։ Հասարակապետական կառավարութեան անունից, նրա ետեւը կանգնած ողջ ժողովրդի անունից, ես կոչ եմ անում ձեզ և ձեր որդիներին, որոնք անչափահաս լինելու պատճառով և ոչ անարիւութեան պատճառով պատերազմի դաշտ չեն գնացել, և խնդրում եմ շարունակել դաշտային աշխատանքները, հաւաքել ներկայ տարվայ բերքը և պատրաստել ապագայ բերքը։ Դուք դրանից աւել ծառայութիւն չէք կարող անել ձեր հայրենիքին։

«Ոչ ձեր սիրոյն, այլ հայրենիքի սիրոյն, ես դիմում եմ ձեր սրտերին։

«Պէտք է հոգ տանել ձեր, քաղաքի ազգաբնակութեան և այն մարդկանց ուտելիքի մասին, որոնք սահմանում պաշտպանում են երկրի անկախութեան հետ միասին՝ նրա քաղաքակրթութիւնը և իրաւունքը։

«Ոտքի ելէք, Ֆրանսիացի կանայք և երեխաներ, հայրենիքի դուստրներ և որդիներ, և բերքի դաշտում փոխարինեցէք նըրանց, որոնք գտնվում են կռւի դաշտում։ Պատրաստվեցէք և վաղը ցոյց տուէք նըրանց հողերը հերկած, բերքը հաւաքած, արտերը ցանած։ Այս անհեղ ժամին ոչ մի աշխատանք չնչին չէ։ Ամեն ինչ մեծ է, որ ծառայում է հայրենիքին։ Դէպի գործ։ Ամեն մէկին փառքի բաժին կընկնի։ Կեցցէ հասարակապետութիւնը, կեցցէ Ֆրանսիան»։

ՄԻԼԻԱՐԴԷՐ ԿԱՐՆԷՋԻՆ ՎԻԼՀԷԼՄԻ ՄԱՍԻՆ

Ամերիկական լրագիրներում տպված է միլիարդէր և խաղաղասէր Կարնէջիի նամակը, որի մէջ նա հետեւեալն է գրում.

«Գերմանական կայզերը մերժեց Մեծ-Բրիտանիայի բարեկամական առաջարկը պետութիւնների կօնֆերենցիա հրաւիրելու մասին։ Եւ դրա փոխարէն նա առաջարկեց Մեծ-Բրիտանիային իր համաձայնութիւնը տալ այն բանին, որպէսզի Գերմանիան Բէլգիայով անցնի Ֆրանսիայի վրա յարձակվելու և որպէսզի Բէլգիան, Հօլլանդիան, Նորվէգիան և Շվեդիան դնէնը բաց անեն գերմանական նաւատորմիղի առաջ։ Գերմանական կայզերը, որ 25 տարի ողջ աշխարհում համարվում է խաղաղութեան իշխան, այժմ պատերազմի իշխանի դերում, դարձել է վատթարագոյն ջարդարարը Եւրոպայի։ Մենք, երկնային խաղաղութեան պաշտպանները և սատանայական պատերազմների թշնամիներս, չենք կարող պատերազմի յանցաւորին մոլորութեան մէջ թողնել։ Ես կարծում եմ, որ կայզերը չէր իմանում, թէ ինչ է սահեղծում, երբ նա մերժեց բրիտանական խաղաղութեան հրաւէրը, և այժմ նա զղջում է իր սխալի համար»։

ՄԱՄՈՒԼԻ ԿԱՐԾԻՔԸ

«Совр. Слово» թերթը խօսելով կօզակների մասին հետեւեալն է ասում.

«Թէև Նազարէթից դժուար է որևէ լաւ բան սպասել, բայց և այնպէս Նազարէթից էլ մեզ բարի համբաւ եկաւ։ Նա առանձին գրաւչութեամբ պէտք է հնչի մեր ականջներին այն սուտ տեղեկութիւնների մէջ, որ պարբերաբար տարածում են գերմանական թերթերը մեր մասին, և այն ճնշող մթնոլորտի մէջ, որը այնպէս ծանրացած է այժմ պատերազմի բերից գերմանացիների դաժանութիւնների մասին ստացվող տեղեկութիւններով։

«Գերմանական յայտնի «Berl. Tag.» թերթը ռուս կօզակների մասին իր կարծիքն է յայտնել։ Հարկը տալով կօզակների քաջութեանը, որ լաւ ձի քշել գիտեն և այլն, Բեռլինի լրագիրը հաստատում է, որ մեր կօզակները ձեռք չեն տալիս խաղաղ բնակիչներին...

«Այս այն կօզակներն են, որոնց Արեւմուտքում պատկերացնում են տափաստանների վայրենիներ՝ սանձարձակ ու մարդակեր։ Ասէ-կօսէն ինչ-որ անհաւանական հռչակ է ստեղծել նրանց համար, և ի զուր չէ որ թշնամու զօրքը երբ ընկնում է ռուսական մի վայր, ամենից առաջ հարցնում է՝ այստեղ կօզակներ չը կա՞ն արդեօք։

«Եւ ահա կօզակները, որ գործում են թըշնամու հողում, գերմանացիներին հնարաւորութիւն են տալիս իրանց լաւ ճանաչելու։

«Ցանկանայի դէպս մենք,— վերջացնում է թերթը,— իրաւունք ունենք հպարտանալու մեր թշնամի երկրի թերթի կօզակների մասին արտայայտած կարծիքով։ Հպարտանալու առաւել իրաւունք ունենք կօզակների զօրքի վարքով, որ առիթ է տալիս արդար գնահատութեան»։

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱԲԵՄԸ

«Рус. Вѣд.» լրագրի զինուորական թղթակից Военный-ն առաջ է բերում ռուսական պատերազմական գործողութիւնների ծրագիրը, որ նրա կարծիքով հետեւեալն է.

Բեռլին հասնելու համար երկու ճանապարհ կայ՝ պօզնանեան և արեւելեան պրուսական։ Առաջին ճանապարհը աւելի կարճ է, իսկ երկրորդը երկար է և պահանջում է անցնել թշնամու երկրի բաւական մեծ տարածութեամբ։

Խօսք չը կայ, որ աւելի ձեռնտու է առաջին ճանապարհն ընտրելը. սակայն սրան արգելք է հանդիսանում այն, որ գերմանական կառավարութիւնը հնարաւորութիւն ունի աւելի շտապով կատարելու իր զօրքերի մօբիլիզացիան, քան ռուսական կառավարութիւնը։ Սրա պատճառը կայանում է նրանում, որ գերմանական թէ ազգաբնակութիւնը և թէ երկաթուղիների ցանցը աւելի խիտ է։ Որովհետև այս պատճառները բնական են և սրա առաջը կարող է միմիայն ժամանակն առնել, ուստի և բարւոք է համարվել երկրորդ ճանապարհը։ Եթէ առաջին ճանապարհն ընտրված լինէր, այն ժամանակ ռուսաց զօրքի դեռ ևս լիովին չը կազմակերպված աջ թևը կենթարկվէր պրուսական հազմ և պատրաստ արեւելեան բանակի յարձակմանը։

Այս տեսութիւնից առաջ է գալիս մի շատ տեղին հարց, թէ ինչու մեր զօրքերը թոյլ տուեցին, որ գերմանացիք մտնէին մեր հողը, աւերէին, քանդէին, կողոպտէին Կալիշը, Չենստոխովը և բնակիչներից հազարաւորներին դէպի ռուս Գաննի ունեցած հաւատարմութեան համար գնդակահարէին։

Այս հարցին Военный-ն հետեւեալ կերպով է պատասխանում։ 1870 թւի ֆրանս-պրուսական պատերազմի ժամանակ դիպլօմատիական յարաբերութիւնները խզվեցին յուլիսի 19-ին, գերմանական զօրքի կենտրոնացումը վերջացաւ օգոստոսի 1-ին, իսկ առաջին լուրջ կռիւը տեղի ունեցաւ օգոստոսի 6-ին, այսինքն պատերազմը յայտարարվելուց 17 օր յետոյ։ 1912 թ. բալկանեան պատերազմի ժամանակ դաշնակիցների զօրահաւաքը տեղի ունեցաւ սեպտեմբերի 17-ին, առաջին նշանաւոր կռիւը (Կումանովօյի մօտ) տեղի ունեցաւ 3 շաբաթ յետոյ՝ հոկտեմբերի 9-ին, իսկ Լօզենգրադի առումը՝ հոկտեմբերի 11-ին։ Պարզ բան է, որ զօրքը որքան մեծ լինի, այնքան էլ նրա կենտրոնացումն աւելի մեծ ժամանակ կը պահանջէ։ Իսկ մեր զօրքն երկրագնդի վրա ամենաբազմաթիւն է, հետեւապէս նրա կենտրոնացումը անհամեմատ մեծ ժամանակ պէտք է պահանջէ։ Սակայն մենք մեր հըսկայական զօրութեանն ապաւինած չը պէտք է ամբարտաւանութեան դիմենք, այլ վեհանձնաբար վարվենք մեր թշնամիների հետ, այլ ոչ թէ գերմանացիների նման մեր վրէժը լուծենք կուլտուրաներում մնացած հիւանդ կանանցից և թոյլ ու անպաշտպան երեխաներից։

Վերոգրեալից ընթերցողը կարող է պարզ եզրակացնել, որ զօրքի կենտրոնացումը խաղաղ կերպով առաջ տանելու համար զօրքերի բարձրագոյն հրամանատարութիւնը բարւոք համարեց ժամանակաւոր կերպով զոհել Կալիշը, Չենստոխովը, Մլավան և այլ սահմանակից կէտերը, որովհետև պատերազմի նպատակը ոչ թէ նրանում է կայանում, որ ձեռք բերվեն աւելի շատ կէտեր և մինչև անգամ շրջաններ, այլ թըշնամու կենդանի ույժը ոչնչացնելու մէջ։ Թշնամին եթէ զօրք չունենայ, բոլորը կընկնի մեր ձեռքը։

Այսպիսով Պօզնանի ճանապարհով դէպի Բեռլին գնալն առ ժամանակ հարկաւոր է յետաձգել, որից յետոյ երկու պատերազմական ասպարէզներ են մնում՝ արեւելեան-պրուսականը և սիլեզիականը։ Դրանցից երկրորդը ուղիղ ճանապարհից դուրս է գտնվում և երկրորդական նշանակութիւն ունի, որովհետև հեռու է մեր զօրքերի կենտրոնացման շրջանից։ Այս կէտը միայն պատերազմի համար նշանաւոր է նրանով, որ այստեղ միանում են աւստրիական և գերմանական զօրքերը։

Այսպէս ուրեմն արեւելեան-պրուսական ճանապարհը հանդիսանում է մեր՝ Գերմանիա խուժելու պատերազմական գործողութիւնների ասպարէզը։ Այս ասպարէզը, որ կապած է Կօվէնի, Սուվալկի, Լոմժինի և Պլօցկի նահանգներին, կիսաշրջանի նմանութիւն ունի, որի կենտրոնը գտնվում է Վիսլա գետի ոլորանի վրա՝ Բրոմբերգ քաղաքի մօտ։

Այս կենտրոնից ճանապարհներ են բացվում հիւսիսում դէպի ծովը Վիսլա գետի միջոցով և ծովից դէպի ռուսական Պօլանգին սահմանագիծը, իսկ հարաւում դէպի Ռուսական Լեհաստանի հիւսիսային սահմանները։ Այս կիսաշրջանի աղեղը կազմում է մեր պետական սահմանագիծը՝ սկսած Պօլանգինից մինչև Գրահօ կայարանը։

Այս շրջանը հիւսիս-արեւելքից դէպի հարաւ-արեւմուտք ունի 320 վերստ երկարութիւն և 150 վերստ լայնութիւն։ Նրա սահմաններն են հիւսիսից Կուրիշ, Ֆրիշգաֆ և Դանցիգ ծովախորշերը, արեւելքից և հարաւից մեր սահմանագիծը, իսկ արեւմուտքից՝ ստորին Վիսլան։

Երրեակ համաձայնութեան ույժերին այս շրջանը մատչելի է. նրան կարող են անգլիացիք ծովից սպառնալ, իսկ մերոնք՝ արեւելքից և հարաւից։

Արեւելեան Պրուսիայի սահմանների մօտ Բալտիկ ծովը խոր չէ և զօրքեր ափ իջեցնելու համար շատ անյարմար է, որովհետև ամբողջ ծովափից, որ 270 վերստ երկարութիւն ունի 120 վերստ կտրտված է և կազմում է Կուրիշ-Ներունգ և Ֆրիշ-Ներունգ լեզուակները, ուր մայր ցամաքի և ծովի միջև գտնված տարածութիւնը պաշտպանված են Կուրիշգաֆի մօտ Մեմելի և Ֆրիշգաֆի մօտ Պիլլաու ամրութիւններով։ Երկու լեզուակների միջև ընկած է Զամլանդի թերակղզին, որի արեւմտեան մասը ժայռոտ է և ափ իջնելու համար անյարմար է, իսկ հիւսիսային ափում Կրանց աւանի մօտ, որ ընկած է Կուրիշ-Ներունգ լեզուակի բնի վրա։

Գերմանացիների այս թոյլ կէտը պաշտպանված է առաջնակարգ Կէօնիգսբերգ ամրոցով, որի գլխաւոր կէտը Կրանցից 25 վերստ հեռու է, իսկ շրջակայ ամրութիւններից՝ 18 վերստ։ Այս հանգամանքը զօրքն ափ իջեցնելու համար շատ մեծ խոչընդոտ է հանդիսանում։

Այս շրջանի արեւելեան և հարաւային սահմանները ներս խուժելու համար բաց են, որովհետև այդ սահմանները պայմանական են, ոչ թէ բնական։ Շրջանի արեւմտեան սահմանին, այսինքն ստորին Վիսլային հասնելու համար երկու ուղղութիւն կայ։ Դրանցից մէկը անցնում է Սուվալկի և Կօվնօյի նահանգներից պատերազմական թատերաբեմի ամբողջ երկարութեամբ, իսկ միւսն անցնում է Վարշավայից Պլօցկի նահանգի միջով մինչև Տօրն-Գրաուդից ամրութիւնը։

Առաջին ուղղութեամբ մեր ներս խուժելու առաջն առնելու համար գերմանացիք կառուցել են Կէօնիգսբերգ ամրոցը, որի դերը ի միջի այլոց կայանալու է նրանում, որ սպառնալու է մեր ույժերի աջ (հիւսիսային) թևին, որ անցնելու է պատերազմի բեմի հիւսիս-արեւելքից դէպի հարաւ-արեւմուտք։

Երկրորդ ուղղութեան վրա նրանք Վիսլա գետի ափերում շինել են բազմաթիւ ամրութիւններ, որոնք Վիսլան, ըստ նրանց, դարձրել են «հերկէն պատնէշներ»։

Այս պաշտպանողական գծի վրա գտնըվում են հետեւեալ բերդերը։ Աջ թեւի վրա Տհօրնը (սլաւօներէն Տօրուն), իսկ ձախ թեւի վրա՝ Դանցիգը (լեհերէն Գդանսկ)։ Վիսլայի պաշտպանողական գծի կենտրոնում կանգնած է Գրաուդից երկրորդական ամրոցը (լեհերէն Գրուդզեաց)։

Վիսլայի միացած կէտերում գտնվում են Կուլմ, Ֆորդօն, Մարիէնբուրգ, Մարիէնվերդէր և Դիրշաու ամրութիւնները, որոնք անցեալ ձմեռ բաւական ամրացված են։

Արեւելեան Պրուսիայի մակերեւոյթի կազմութիւնը բազմազան է։ Ճիշդ է, այս շրջանում բարձրութիւններ չը կան, սակայն ամբողջ մակերեւոյթը կտրատված է բազմաթիւ գետերով և լճերով և ծածկված է անտառներով, բայց ճահիճներ չը կան։ Ըստ մակերեւոյթի կազմութեան, այս շրջանը կարելի է բաժանել երկու մասի—պրուսական արեւելեան ծովեզրեայ հարթավայր և պրուսական արեւելեան լճային սարահարթ։ Այդ երկու մասերը մէկը միւսից բաժանող գիծը ծովի ափին զուգահեռաբար է անցնում։

Արեւելեան պրուսական հարթավայրի կազմութիւնը Բալտիկ ծովի ափերի նման աւազոտ է և հաղորդակցութեան համար անյարմար, սակայն այս անյարմարութեան առաջն առնելու համար երկիրը ամեն ուղղութեամբ ծածկված է ընտիր խճուղով գծերով։

Մեծ խմբերն այս շրջանում մեծ աջողութեամբ կարող են առաջ շարժվել. արեւելեան պրուսական սարահարթը անընդհատ բարձրաւանդ չէ ներկայացնում։ Դա անկանօն ցածր լեռների շարք է, որոնց բարձրութիւնը 700—1000 ոտնաչափից չէ անցնում։

Այս լեռների մէջ խիտ կերպով ընկած են փոքրիկ լճակներ, որոնց թիւը հասնում է 2500-ի։ Դրանցից ամենամեծը $^1/_3$ վերստ լայնութիւն ունի։ Այս լճերը լեռների հետ միասին պատերազմական դիրքեր են կազմում, սակայն դրանք ռազմագիտական տեսակէտից այնքան էլ մեծ արժէք չունեն, որովհետև հեշտութեամբ կարելի է դիրք մտած զօրքի թիկունքն անցնել և նրան յանկարծակիի բերել։ Բացի դրանից՝ այս ջրային համակարգութիւնը իր վտանգներով հանդերձ մեծ զօրքերի տեղափոխութիւնը, հետախուզութիւնները և պատերազմական գործողութիւնները միանգամայն դժուարացնում է։ Այդ լճերը առանձին խմբերով են դասաւորված և շղթայի նման ընկածին են Նեման գետից դէպի Վիսլա գետը տանող ճանապարհի վրա։ Այդպիսի շղթաներ 13 կան, այնպէս որ թշնամին եա նահանջելու ժամանակ պէտք է հանդիպի այդ շղթաներին և, օգտվելով դրանցից, պիտի ամրանայ այդ բնական դիրքերի ետեւում և ընդդիմութիւն ցոյց տայ։

Այս լճային խմբակներից նշանաւոր է Մազուրեան խմբակը։ Դա բաղկացած է մի շարք լճերից, որոնք ընկած են Իօհաննէսբուրգ քաղաքի հարաւ-արեւմտեան կողմում՝ Գրօսս, Սուրվիէն և Հիններ գիւղերը տանող ճանապարհի վրա և վերջանում են Անգերբուրգ քաղաքի մօտ։ Այս լճերից նշանաւոր է Նիդերը, որը պայտի նմանութիւն ունի և որի (պայտի) բաց կողմն ուղղված է դէպի հիւսիս։ Նիդերի երկու կողմն ընկ[...] են երկու շարք մանր լճակներ, որոնք մ[...] մեանց հետ միացած են վտակներով [...] թափվում են Շպերդինգ մեծ լիճը։ Վերջ[...] նի երկու կողմում դարձեալ ընկած են երկ[...] կարգ լճակներ, որոնք վտակների միջոց[...] թափվում են Լեօվէնտին լիճը, իսկ սա [...] Լեօտցին վտակի միջոցով միացած է Մ[...] ուէր կոչված լճերի խմբի հետ։

Այս բոլոր լճերը խոր են, և նրանց միաց[...] նող վտակները նաւարկելի են. այդ պա[...] ճառով էլ ստացվում է 75 վերստ երկարու[...] թիւն ունեցող մի նաւարկելի գիծ։ Այս գծ[...] վրայով անցնելու յարմար տեղը Լեօտցի[...] քաղաքի մօտն է, Լեօվէնտին և Դարհայնե[...] (Մաուէրի լճի հարաւային մասը) լճեր[...] մէջտեղը և Նիկօլայկէն քաղաքի մօտ, [...] ընկած է Շպերդինգ և Լեօվէնտին լճեր[...] միացնող վտակի ափին։ Այս երկու կէտեր[...] ամրացված են։

Նիկօլայկէնի մօտի անցքը կրկին ջրայ[...] գիծ ունենալով դժուարին է. այդ պատճ[...] ռով նա թոյլ կերպով է պաշտպանված, իս[...] Լեօտցինի անցքը անհամեմատ դիւրին լ[...] նելով բաւական հիմնաւոր կերպով է պաշտ[...] պանված։ Մազուրեան ամբողջ գիծը մ[...] սահմանի վերաբերմամբ (Սուվալկի նահանգ[...] զուգահեռական ուղղութիւն ունի և նրանի[...] $1^1/_2$—3 հանգոյցի հեռաւորութիւն ուն[...] (հանգոյցը 15—20 վերստ է)։

Մազուրեան գիծը զօրաւոր խոչընդոտ լի[...] նելով, նա մեր դէպի արեւմուտք առաջ խա[...] ղալու գիծը Նեմանից դէպի արեւմուտք փա[...] կում է, հիւսիսում Կուրիշգաֆին 70 վերս[...] լայնութեամբ մի տարածութիւն թողնելով։

Մազուրեան գիծը շրջապատվելուց պաշտ[...] պանված է բնական խոչընդոտներով։ Հիւ[...] սիսային կողմում այդպիսի խոչընդոտ հան[...] դիսանում է Անգերան գետը, որ ակիզըն [...] առնում Մաուէր լճից և թափվում է Պրե[...] գէլ գետը, իսկ հարաւային կողմում խո[...] չընդոտ են հանդիսանում մի շարք անտառ[...] ներ, որոնք սկսվում են Նիդեր լճի ափերի[...] և տարածվում են դէպի արեւմուտք 50 վերս[...] տարածութեամբ։ Այս անտառները ճահճա[...] յին են և դժուարանցանելի։ Բացի դրանի[...] գերմանացիք այս բնական ամրութիւններ[...] անբաւական համարելով՝ 60 վերստ երկա[...] րութեամբ յիշեալ անտառների ծայրերո[...] շինել են հինգ-կարգ երկաթեայ թելերի[...] փշոտ ցանկապատներ, որոնք իրարից 3—[...] սաժէն հեռաւորութիւն ունեն։ Այս ցանկա[...] պատների մէջ միմեանցից $1^1/_2$ մղոն հեռա[...] ւորութեամբ շինված են քարէ բլօկհաուզ[...] ներ, որով ցանկապատները պաշտպան[...] ված են։

Այս ամրութիւնները թէպէտ մեր առա[...] խաղալուն լուրջ խոչընդոտներ չեն կարո[...] հանդիսանալ, սակայն կարող են այդ մ[...] քիչ դանդաղեցնել։

Մազուրեան գծի հիւսիսային կողմը պաշտ[...] պանված է Անգերան գետի ափի ուղղու[...] թեամբ ձգված լեռներով։

Ընդհանրապէս Մազուրեան գիծը հետեւե[...] խոչընդոտներն է ներկայացնում.

1) Դժուարացնում է մեր զօրքերի դէպ[...] արեւմուտք առաջ շարժվելը։

2) Միջին Նեմանից դէպի Ստորին Վի[...] լան շարժվելու ճանապարհը նեղացնում է[...]

3) Կէօնիգսբերգ բերդը հարաւ-արեւելքի[...] պաշտպանում է։

4) Իօհաննէսբուրգեան անտառների և ճա[...] հիճների հետ միասին պաշտպանում է ա[...] ներքին շրջանը, ուր կատարվում է գերմա[...] նական զօրքերի կենտրոնացումը։

Յ. Վարդանեան

ԹՌՈՒՑԻԿ ՄՏՔԵՐ

VII

Մի ամսից աւել է անցել, ինչ սկսվել [...] պատերազմական գործողութիւնները Գեր[...] մանիայի և դրա հակառակորդների միջ[...] Տեղի ունեցած ռազմագիտական գործողու[...] թիւններից և ճակատամարտերից այժմ կա[...] րելի է շատ ճշգօրէն ըմբռնել, թէ ինչպէ[...] էր նախագծված յաւակապէս նախայարձա[...] կողմ կազմող՝ Գերմանիայի ռազմագէտներ[...] րի պատերազմական ծրագիրը երկու թի[...] կունքի՝ արեւելեան և արեւմտեան սահման[...] ների վրա՝ Ռուսաստանի և Ֆրանսիայի դէմ[...]

Շատ վաղուց արդէն պատերազմակա[...] գործողութիւնները բաժանում են երկո[...] տեսակի՝ յարձակողական և պաշտպանողա[...] կան։ Գերադասում են յարձակողական պա[...] տերազմը պաշտպանողականից, որովհետ[...] յարձակողական պատերազմ մղող կողմն ու[...] նի իր ձեռքում գործի նախաձեռնութիւնը[...] պատերազմական գործողութիւնների ղեկը[...] որ ուղղում է այնպէս, ինչպէս իրան ձեռն[...] տու է։ Պաշտպանողական պատերազմ մղ[...] կողմը միշտ ստիպված է յարմարվել հա[...] կառակորդի շարժումներին և յարձակումնե[...] րին՝ պաշտպանելու իր երկիրը թշնամո[...] առաջխաղացումից, որ վերջ ի վերջոյ տա[...] նում է դէպի պարտութիւն։

Պարզ է, որ յարձակողական պատերազ[...] մղելու համար անհրաժեշտ է մեծ պատ[...] րաստութիւն։ Պէտք է շատ շուտ և ար[...] գօրէն պատերազմական բեմ հանել մեծ քա[...] նակութեամբ զօրք, ունենալ ճանապարհնե[...] րի հաղորդակցութեան ամենայարմար մի[...] ջոցներ՝ երկաթուղիներ, խճուղիներ և այլ[...] մեծ պաշար ռազմամթերքի և ուտելիքի[...] այլ զինուորական պարագաների։

Ամեն մի պետութիւն պատերազմ հրա[...] տարակելիս ամեն կերպ աշխատում է նա[...] խայարձակ լինել և պատերազմ մղել թշ[...] նամու հողի վրա։ Սակայն եթէ վերջի[...]

չեալ նպաստաւոր հանգամանքները բացակայում են, այն ժամանակ յարձակողական պատերազմը դառնում է պաշտպանողական և փոխվում պարտութեան։

Այս բանից վերծ չը մնաց մինչև իսկ հանճարեղ Նապոլէոնը, որի արշաւանքը 1812 Թ. դէպի Ռուսաստան վերջացաւ պարտութեամբ։

Ֆրանս-պրուսական պատերազմը 1871 Թ. վերջացաւ Ֆրանսիայի պարտութեամբ, թէպէտ և առաջինը ֆրանսիական զօրքերը անցան սահմանը և գրաւեցին Սաար-Բրիւկէն փոքրիկ քաղաքը։

Պրուսիան կարողացաւ շատ շուտ մեծ զօրք հանել, արշաւեց առաջ, վերցրեց կատաղի ճակատամարտից յետոյ Վէյսենբուրգ քաղաքը (այժմեան Վիլհէլմ կայսրի հօր՝ այն ժամանակ կրօնպրինց Ֆրիդրիխի առաջնորդութեան տակ գտնվող մօտ 70 հազարից բաղկացած զօրամասը)։

Զուր էր ֆրանսիական զօրամասի հրամանատար քաջ գեներալ Դուէն (որ և ընկաւ ճակատամարտում) շարունակ խնդրում օգնական զօրք ուղարկել։

Զօրք չուղարկվեց, պրուսական զօրքերը ներս խուժեցին ֆրանսիական երկիրը և Ֆրանսիայի համար սկզբում յարձակողական պատերազմը դարձաւ պաշտպանողական և վերջացաւ պարտութեամբ։

Վերջին ռուս-թիւրքական պատերազմին ռուսական զօրքերը շատ արագ արշաւեցին Թիւրքիա, մտան թշնամու երկրի խորքերը, գրաւեցին Բայազիդը և պաշարեցին Կարսը, սակայն օգնական զօրքերի ուշանալու պատճառով նահանջեցին ետ (գեներալ Տէր-Ղուկասեանի յայտնի և օրինակելի նահանջը), Կարսի պաշարումը թողին և զօրքերը նահանջեցին դէպի ետ, սահմանը։

Երբ հասաւ օգնական զօրաբանակը Կաղանի շրջանից, ռուսական զօրքերը նորից սկսեցին յարձակողական պատերազմը, երկրորդ անգամ վերցրին Բայազիդը, երկրորդ անգամ պաշարեցին Կարսը, ապա վերցրին և այլն։

Ռուս-ճապոնական պատերազմի ժամանակ գեներալ Կուրոպատկինի պարբերական նահանջումը և ճապոնական զօրքերի պարբերական խտացումը հանգեցին պարտութեան, որովհետև ռուսական զօրքերը Թւով չը կարողացան գերազանցել ճապոնական զօրքերին։

Ուրեմն յարձակողական պատերազմ մղելու համար առաջին էական պայմանն է զօրքերի շատութիւնը, այն էլ ոչ թէ ներսը՝ երկրում, այլ անմիջապէս համած պատերազմի դաշտի մէջ թշնամու դէմ։

Ա. Նազարէթեան

ԷԼԶԱՍ-ԼՈԹԱՐԻՆԳԻԱ

Ներկայ մեծ պատերազմում, ինչպէս յայտնի է ընթերցողներին, գերմանական և ֆրանսիական կռւող ոյժերը իրանց գործունէութեան վայր են դարձրել նաև Ելզասը և Լօթարինգիան։ Մեր նպատակն է «Մշակի» ընթերցողներին վերյիշեցնել այդ երկիրների անցեալը իր ամփոփ նկարագրով, ինչպէս և համառօտ գծերով առաջ բերել նրանց ներկայ ժամանակի դրութիւնը։

Ելզաս-Լօթարինգիան գտնվում է Գերմանիայի հարաւ-արևմտեան մասում ու կազմում այդ կայսրութեան մի նահանգաշրջանը։ Հիւսիսային կողմով նա արդէն կապված լինելով Պրուսիային, Բաւարիային (Պֆալց) և փոքր չափով Լիւքսեմբուրգին՝ արևելքից սահմանակից է Բադէնին, արևմուտքից և հարաւ-արևմուտքից Ֆրանսիային, իսկ հարաւից Շվէյցարիային։ Ելզաս-Լօթարինգիան գրաւում է 14,507 քառ. կիլոմետր տարածութիւն, կամ մօտաւորապէս 14,500 քառ. վերստ, որ ասել է աւելի փոքր, քան Կարսի նահանգաշրջանը։ Ինչպէս անունն էլ ցոյց է տալիս Ելզաս-Լօթարինգիան միացումն է երկու անջատ գաւառների՝ Ելզասի և Լօթարինգիայի, որոնց իւրաքանչիւրն ունի իր առանձին պատմութիւնը։

Ելզասում հին ժամանակներում ապրում էին կելտական և գերմանական ժողովուրդներ։ 58 թւին Քր. առաջ նա եղել է հռոմէական մի գաւառ (Germania prima). 5-րդ դարում Ելզասին տիրել են ալեմանները, իսկ 6-րդի սկզբին Ֆրանկների Թագաւորութիւնը։ 870-ին արդէն այդ գաւառը շվաբական հերցօգութեան մի մասն էր կազմում, 12-րդ դարում անցաւ Հաբսբուրգներին, իսկ 15-րդ և 16-րդ դարերում ֆրանսիացիները փորձեցին ձեռք գցել Ելզասը, և այդ աջողվեց հետևեալ դարում (1648)։ 1686-ին Լուդովիկոս 14-րդը գրաւեց Ստրասբուրգը, իսկ 1870—71 Թւի պատերազմից յետոյ Ելզասը, ինչպէս և Լօթարինգիան անցան Գերմանիային։

Լօթարինգիան որպէս առանձին տիրապետութիւն առաջին անգամ յիշվում է 9-դ դարում, երբ Լօթար I կայսրը այդ երկիրը տուեց իր որդի Լօթար II-ին (855-ին)։ Այն ժամանակ Լօթարինգիան բաղկանում էր Շէլդայի, Հռենոսի, Մաասի և Սօննա գետերի միջև գտնված հողամասերից։ 870-ին Մերզենի դաշնագրով նա բաժանվեց արևելեան և արևմտեան ֆրանկ Թագաւորութիւնների միջև։ 10-դ դարում Լօթարինգիան ընկաւ գերմանական կայսեր ազդեցութեան տակ։ 959 Թւին երկիրը բաժանվեց երկու մասի՝ Վերին և Ներքին Լօթարինգիա կոչվելով։ Քիչ յետոյ վերջինը կոչվեց Բրաբանդ, և Լօթարինգիա անունը մնաց միայն Վերինի համար։ Այնուհետև մի քանի անգամ այդ երկիրը զանազան տէրերի ձեռք անցնելով 1766-ին վերջնականապէս միացվեց Ֆրանսիային, բայց 1871 Թւի դաշնագրով Լօթարինգիայի մի մասը—6218 քառ. կիլոմ. 489,000 բնակիչներով—անցաւ Գերմանիային. այսպիսով ահա թէ Ելզասը և թէ Լօթարինգիան, միաժամանակ մտնելով գերմանական կայսրութեան մէջ, դարձան Ելզաս-Լօթարինգիա անունով մի նահանգաշրջան։ Ընդհանուր ազգաբնակութիւնն այդ նահանգում ներկայումս հաշւում են մէկ միլիօն 800 հազար, որոնք ըստ կրօնի և դաւանութեան բաժանված են այսպէս. կաթօլիկ 76%, բողոքական 20½%, հրէայ 3%, այլ դաւանութեան քրիստոնեաներ ½%։ Ազգագրական-ցեղային յարաբերութեամբ Ելզասի և Լօթարինգիայի ժողովուրդները տարբեր են, սերված լինելով առաջինը՝ ալեման, երկրորդը Ֆրանկ ցեղերից։ Լեզուի [illegible] և նրանց ճիւղերի թիւը հասնում է 1300-ի, որոնք ընդհանուր երկարութիւն ունեն 5270 կիլոմետր (մօտ 5200 վերստ)։ Հռենոսը (Րէյն) 180 վերստի չափ անցնում է Ելզաս-Լօթարինգիայի սահմանով, ունենալով այդտեղում 100—125 սաժէն լայնութիւն։ Ելզասի գլխաւոր գետն է Իլլը, Լօթարինգիայինը՝ Մօզէլը և Սաարան։ Լեռներից նշանաւոր են Սպիտակ և Սև լճերը, որոնք բարձր են ծովի մակերևոյթից 1000 մետրից աւելի։

Երկրի արդիւնաբերական կեանքը իր ծաւալի և տարածութեան համեմատութեամբ մեծ տեղ է գրաւում։ Կան հանքային հարստութիւններ (երկաթ, քարածուխ, աղ, գրանիտ, մարմարիօն)։ Գործարանային արդիւնաբերութիւնը մեծ մասամբ բամբակէ, բրդէ, երկաթեղէն ապրանքների, ապակեղէնի և քիմիական զանազան տեսակ գործերի շուրջն է դառնում։ Գիւղատնտեսական բերքերն են գլխաւորապէս՝ կարտոֆիլ, գարի, ցորեն, հաճար, վուշ, ծխախոտ։ Զարգացած են նոյնպէս գինեգործութիւնը, պտղաբուծութիւնը։ Անասնապահութիւնը և կաթնեղէն ապրանքների (իւղ, պանիր և այլն) արտահանումը պակաս տեղ չէ գրաւում երկրի արդիւնաբերական կեանքում։ Բնական է, որ Ելզաս Լօթարինգիայի բազմաթիւ գետերից դուրս եկող զանազան տեսակի ձկներից նոյնպէս պէտք է օգուտ քաղէր տեղական ազգաբնակութիւնը թէ իր պէտքերի համար և թէ առևտուրի։

Ժողովրդական կրթութիւնը Ելզաս-Լօթարինգիայում մեծ առաջադիմութիւն արեց Գերմանիայի ձեռքն անցնելուց յետոյ։ 1871 Թւին երկրում մտցվեց պարտադիր ուսում և զանազան տիպի բազմաթիւ դպրոցներ բացվեցին։ Դեռ 1896-ին կային 2809 հասարակական և 81 մասնաւոր դպրոցներ, 226,103 աշակերտներով և 5114 ուսուցիչներով։ Նախնական դպրոցներից բացի նոյն թւին կային ուսուցչական սեմինարիաներ 6 արական և 5՝ իգական։ Կային նոյնպէս 32 միջնակարգ արական դպրոցներ 8500 աշակերտներով, 12 իգա- [illegible] այդ լանդեսաուշուսի, մտցնել բէյխստագ և վերջինիս կողմից ընդունվելուց յետոյ օրէնք դարձնել։ Փոխարքան իր մօտ ունի մինիստրութիւն՝ չորս բաժանմունքով՝ ներքին գործերի, արդարադատութեան, ֆինանսների, գիւղատնտեսական և հասարակական աշխատանքների։ Ներկայացուցչական խորհուրդն ունի 58 անդամ, որոնցից 34-ը ընտրվում են շրջանային վարչութիւններից (բեցիրկստագ), 4-ը ներկայացուցիչներ են չորս քաղաքների (Ստրասբուրգ, Կոլմար, Մեց և Միւլհաուզէն) և 20-ը ընտրված՝ ժողովրդական խմբակցութիւններից։ Անդամներն ընտրվում են երեք տարով և պարտաւոր են խորհրդի նիստերում խօսել անպատճառ գերմաներէն։

Ելզաս-Լօթարինգիայի խոշոր քաղաքներն են Ստրասբուրգ՝ 15,1041 բնակիչ, Միւլհաուզէն՝ 89,118, Մեց՝ 58,462, Կոլմար՝ 36,844, և այլն։

Բերդերով և ամրութիւններով Ստրասբուրգը, Մեցը, Դիդենհոֆէնը, Բիչը և Նայբրայզախը ապահոված են։]

Զ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Չորս հոգի խեղդված

Զաքաթալա, 15 օգոստոսի

Երկար ժամանակ անձրևի երես չէինք տեսնում. երաշտը ամեն բան փչացնում էր, շոգից մարդիկ սաստիկ նեղվում էին։

Եւ ահա վերջապէս երկու օր ու գիշեր այնպիսի մի անձրև տեղաց, որ ցամաքած գետերը խիստ վարարեցին, հաղորդակցութիւնները դժուարացան։

Հէնց առաջին օրը չորս օրականների էլ սարից հեղեղատը քշում, տանում է զանազան կողմեր ու խեղդում։ Նրանց դիակները գտել են։

Ցայտնի չէ՝ թէ ուրիշ տեղեր զոհեր ու նիւթական վնասներ եղե՞լ են թէ ոչ։

Կենսական մթերքների գները հետզհետէ իջնում են. այս տարի մրգը շատ առատ է և էժան։

Բարգէն Բէկ-Եօվսէփեան

Կեանքը Պեատիգորսկում

Պեատիգորսկ, 14 օգոստ.

Մի քանի սաստիկ տաք օրեր անցնելուց յետոյ, ամսիս 10-ին եղանակը սկսեց զգալապէս ցրտել. ЦВѢТНИКЪ-ում զբօսողների մեծամասնութիւնը վերարկուներով են ման գալիս. այստեղի բազմութիւնը, ինչպէս և միւս կուրօրտների, բաւական պակասել է. պատերազմի շնորհիւ շատերը հեռացան այստեղից։ Կուրօրտների սեզօնը վերջանալու վրա է. չը կայ այլ ևս այն մեծ շարժումը, աղմուկը, աշխոյժը, որ առաջ էր։ Այստեղի հռչակաւոր բազարն անգամ այլ ևս նոյնը չէ. մթերքները թէ պակասել են և թէ թանկացել։ Ոչ մի նորութիւն այժմ մարդկանց չի հետաքրքրում՝ բացի պատերազմից. նոյն իսկ Հռոմի պապի մահը անցաւ աննկատելի։

Ամսիս 3-ին, կիրակի օրը, տեղիս հայոց ծխ. դպրոցի դահլիճում Մեսրոպ վ. Մաքսուտեանը հայերէն մի դասախօսութիւն կարդաց «Հին հայկական մանրանկարչութեան մասին», որը շատ հետաքրքրական էր. դասախօսութեան ժամանակ դասախօսը էկրանի վրա ցոյց տուեց բազմաթիւ մանրանկարներ, իրան Մեսրոպ վ.-ի հարազատ ու վերին աստիճան գեղեցիկ վերարտադրութեամբ։ Դժբաղդաբար այս դասախօսութեանը եկել էին ընդամենը 40—50 հայեր, այն ինչ Պեատիգորսկում շատ աւելին կարելի էր սպասել։

Ամսիս 8-ին, ցերեկվայ 2 ժամ 50 րոպէին այստեղ նկատելի եղաւ արևի խաւարումը։ Ամբողջ Պեատիգորսկում ամենուրեք շատերն էին հետևում բնութեան այս հազուադէպ երևոյթին, և դիտում արեգակը գոյնզգոյն ապակիներով։ Այդ օրը երկինքը առաւօտից ամպամած էր, սաստիկ քամի էր փչում ու անձրևում. յետոյ հետզհետէ օրը բացվեց։ Խաւարումը տեղի ունեցաւ արևելքից դէպի արևմուտք. մօտ մի ժամ անց՝ արեգակը համարեա թէ ծածկվեց բոլորովին, բացի մի փոքր շերտից հարաւ-արևմտեան կողմում ճիշդ այնպէս, ինչպէս երկու օրվայ լուսնեակը։ Այն ժամանակ արևը բոլորովին կորցրեց իր զօրութիւնը և երկիրը այնպէս էր երևում, ինչպէս լուսնեակ գիշերները։ Երկու ժամից յետոյ արևը նորից բացվեց ու երկիրը լուսացաւ ու տաքացաւ։

Յովսէփ Խօջայեան

Ոճիր՝ կողոպտելու նպատակով

Ղաթարի հանքեր, 10 օգոստոսի

Այս օրերը Ղարաբաղի Հադրութ գիւղացի Արտեմ Ալէքսանեանը, որ Թափառում էր Պարսկաստանում, Շուշուց իր տեղը վերադառնալով՝ երբ անցնում է Ղուբաթլու գիւղի մօտով, պատահել է Զանգեզուր գաւառի Հալ գիւղացի Նասիր Աբուշ-օղլուն, որը իբր պահապան զինված հսկում էր Հալ գիւղի քոչւորների ապրանքին։ Նասիրը խաբելով հրացանի գնդակների հինգ հարուածով սպանում է Արտեմին և նրա ունեցած 680 ր. փողը կողոպտում։ Սպանվածի մարմինը ամփոփեցին Զէյվա գիւղում։ Մեղաւորը կալանաւորված չէ դեռ։ Սպանվածը նոյնպէս զինված էր, սակայն թուրքը ետևից յանկարծ խփել էր գնդակը։

Գ. Յովհաննիսեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

◆ Պատերազմ յայտարարվելուց յետոյ, Գերմանիայում ի թիւս այլոց գտնվում էր բժշկվելու գնացած Թիֆլիսի սանիտարական բժշկական տեսուչ Կ. Ստեփանեանը։ Եկողների պատմելով, յուլիսի 21-ին բժիշկը գտնվում էր Կարլսբադում, իսկ դրանից յետոյ մինչև օրս անկարելի եղաւ որևէ ճշգրիտ տեղեկութիւն ստանալ նրա մասին, չը նայած որ հեռագիրներ են ուղարկվել «Р. Сл.» թերթի խմբագրութեանը, փոխարքայի օգնական հոֆմէյստեր Պետերսոնի միջոցով ռուսաց արտաքին գործերի մինիստրութեան և վերջապէս Պետրոգրադի սպանական դեսպանատանը։ Վերջին երկուսից տակաւին պատասխան չը կայ, իսկ «Р. Сл.»-ի խմբագրութիւնը պատասխանել է, թէ յայտնի չէ բժ. Ստեփանեանի ուր գտնվելու տեղը։ Երէկ այդ առիթով քաղաքագլխի կողմից նորից հեռագրով դիմում եղաւ «Р. Сл.»-ի խմբագրութեանը՝ կրկին անգամ խնդրելով որևէ տեղեկութիւն հաղորդել բժշկի ուր գտնվելու մասին։ Խնդրվում է այն բոլոր անձանց, որոնք վերադառնում են արտասահմանից կամ որևէ տեղեկութիւն ունեն կամ լսել են բժ. Կ. Ստեփանեանի մասին, խնդրեմ հաղորդեն քաղաքային վարչութեանը կամ «Մշակի» խմբագրութեանը։

◆ Փոխարքայի անունով՝ Թագաւոր Կայսրին ուղղելու համար խորին և հաւատարիմ հպատակութեան հեռագիրներ են ստացվել Կովկասի վայրերից ու անձերից. Թիֆլիսի նահանգից՝ լիւթերականների Պօղոս - Պետրոս եկեղեցու ծխականներից, Թիոնէթի գաւառի ազգաբնակութիւնից, Գուրջաանիի (Սղնախի գ.) գիւղական համայնքից, Լագօպաղ գիւղի հայ հասարակութիւնից։ Գանձակի նահանգից՝ Շուշի քաղաքի ազգաբնակութիւնից, Գանձակի գաւառի կալուածատէրերից, Հադրութի գիւղական հասարակութիւնից, Աղդաշ գիւղի թուրք ազգաբնակութիւնից, Նովօ-Սարատով գիւղի մոլոկան համայնքից և Ելենենդորֆ գերմանական գաղութից։ Բագուի նահանգից՝ Բագու և Շամախի քաղաքների բնակիչներից, Բագուի զինւորական, քաղաքացիական և հասարակական զանազան հաստատութիւններից և կազմակերպութիւններից և «Բենկենդորֆ Ընկ.» առևտր. տան Սուրախանիի ծառայողներից։ Երևանի նահանգից՝ Հին-Նախիջևանի թուրք բնակչութիւնից։ Բաթումի նահանգաշրջանից՝ Բաթում քաղաքի բոլոր դաւանութեան բնակիչներից, Արդուին քաղաքի և նրա շրջակայ գիւղերի հասարակութիւններից։ Կարսի նահանգաշրջանից՝ Կարսի և Օլթի աւանի հայ հասարակութիւններից։ Սուխումի գաւառաշրջանից՝ Գուդաուտ աւանի ամեն դաւանութեան բնակիչներից։

◆ Ռուսական «Սինօդը» Թոյլատրել է եկեղեցիներում, օգոստոսի 29-ին, պատարագի և Թափօրի ժամանակ հանգանակութիւն անել հասարակութիւնից յօգուտ Պատերազմում վնասվածներին Խնամող Ընկերութեան։

◆ Որբերին և այրիներին խնամող ռուսական ընկ. որոշել է մանկական մի ապաստարան հիմնել այն զօրականների երեխաների համար, որոնք կընկնեն այս պատերազմում։ Ապաստարանը բացվելու է առաջիկայ սեպտեմբերի 1-ից, որի մէջ ընդունվելու են մօտ 50 որբ։

◆ Կովկասի զինւորական շրջանի շտաբի պետի ամուսինը մանկական ապաստարան է կազմակերպում պատերազմ գնացած զինւորների որբ երեխաների համար։

◆ Քաղաք. վարչութեանը, պատերազմից վնասվածներին օգնելու համար յատկացրած 25,000 ր. յանձնվեց քաղաք. կենտրոնական կոմիտէտի կարգադրութեան։

◆ Նահանգապետը առաջարկել է քաղ. վարչութեան տեղեկութիւններ տալ իրան, թէ քաղաքում որքան պաշար կայ լուսաւորութեան, ուտելիքի, վառելիքի և այլ հարկաւոր մթերքների, տեղեկացնել և այն մասին, թէ ինչ քանակութեամբ այդպիսի մթերքներ են անհրաժեշտ, որ բերվեն քաղաք և ապահովեն բնակչութիւնը մի ամսով, այն բնակչութիւնը, որը այդպիսի մթերքներ ստանում է միայն Թիֆլիսից։

◆ Օգոստոսի 24-ին, կիրակի օրը, Վրաստանի էկզարխ արքեպիսկոպոս Պիտիրիմ մեկնում է Մցխէթ՝ վրաց հին մայրաքաղաքի յիշատակարանները դիտելու։

◆ Երէկ նահանգապետի մօտ խորհրդակցութիւն եղաւ դպրոցների զբաղմունքները սկսելու մասին։ Խորհրդակցութեանը մասնակցում էին զինւորական, ուսումնարանական և այլ վարչութիւնների ներկայացուցիչները։

◆ Ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուի խորհրդի նիստում որոշվել է, որ քննութիւններն ու վերաքննութիւնները այն դպրոցներում, որոնք պատերազմի շնորհիւ ազատ չեն, կատարել ուրիշ դպրոցներում։

◆ Այգետէրերն ու գինեվաճառները դիմել են Թիֆլիսի նահանգի ազնուականութեան պարագլխին և քաղաքագլխին խմբական մի խնդրագրով, որով խնդրում են միջնորդել, որ գինու առևտուրը Թոյլատրվի դուրսը ծախելու։ Խնդրատուները մատնանշում են, որ գինին Անդրկովկասում օղու նման չէ գործածվում, այլ նա ամենօրեայ գործածութեան առարկայ է, որի արգելումը տնտեսապէս քայքայում է գաւառները, այն ժամանակ, երբ օղու արգելքը վնաս է հասցնում միայն գանձարանին։

◆ Աւտոմոբիլների տէրերը միջնորդել են քաղ. վարչութեան առաջ աւտոմոբիլների վրա սահմանված սակագինը աւելացնել։ Քաղ. վարչութիւնը մերժել է այդ միջնորդութիւնը։

◆ Իրաւաբան Գ. Ն. Կէյլ մի գրութիւն է ներկայացրել քաղ. վարչութեան, որի մէջ ասում է, որ անհրաժեշտ է ալիւրի քաղաքային պահեստ հաստատել, ալիւրի գների բարձրացման դէմ կռւելու համար։

◆ Վրիպակ.—«Մշակի» երէկվայ (№ 180) առաջնորդող յօդուածում ասված է, թէ Պիոս X Սարտօ պապը Պետրոս առաքեալի 112-դ յաջորդն է։ Նորոգ հանգուցեալ պապը ոչ թէ 112-դ յաջորդն էր հռոմէական կաթոլիկ եկեղեցու, այլ 259-դը։ Նոր ընտրվելիք պապը, այդպիսով, կը լինի 260-դ յաջորդը Պետրոս առաքեալի։

—

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

◆ Ախալքալաքից մեզ գրում են. «Օգոստ. 15-ին տեղիս «Սպորտ» ժողովարանի ամառային շէնքում Ախալքալաքի Հայուհեաց Բարեգ. Ընկերութիւնը կազմակերպել էր մի գրօսանք-ներկայացում, որի զուտ արդիւնքի կէսը յատկացված է պատերազմ գնացող պահեստի զինւորների ընտանիքների օգտին։ Երեկոն աջող անցաւ»։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ

Մեծ-Ղարաքիլիսա, 12 օգոստ.

Ամսիս 4-ին տեղիս ռոտոնդի դահլիճում դերասան Ոսկանեանը, տիկ. Արուսի, Լաքայի և սիրողների մասնակցութեամբ, խաղաց Արցիբաշեվի «Խանդը» 5 գործ. պիէսը։

Ամենից առաջ հարկաւոր է շեշտել, որ սովորաբար ժանրային գծեր պարունակող պիէսները հակաբարոյական ազդեցութիւն են գործում դեռահաս ու դիւրաբորբոք սերնդի վրա։ Այդ տեսակէտից չափազանց անհրաժեշտ է, որ «Խանդը», ուր և ինչպիսի պայմաններում էլ խաղացվի, նրա մուտքն անմատչելի դարձնել աշակերտութեան համար։ Միայն սովորական գրաւոր շաբլօն նախազգուշութիւնները բաւական չեն այդ տխուր երևոյթի առաջն առնելու. հարկաւոր է ունենալ և խիստ հսկողութիւն։

Անշուշտ «Խանդը» ժամանակակից բուրժուազիայի ընտանեկան կեանքի լուսանկարչական պատկերացումն է, բայց այդ հասկանալի կարող է լինել նրանց, որոնք գիտեն կեանքը և ճաշակել են նրա քաղցր ու դառն բաժակներից։

Ընդհանրապէս խաղն անցաւ սահուն և հասարակութիւնը գոհ մնաց ներկայացումից։ Դժբաղդաբար այս անգամ էլ կարգապահութեան մասին հոգ տանող չը կար։

Իսկ ամսիս 11-ին նոյն տեղում դերասանուհի Ցամբիկը, մասնակցութեամբ դերասան Զարիֆեանի, Ստեփանեանի և սիրողների, տուեց մի ներկայացում։ Խաղացին 1) Չեխովի «Предложеніе» կատակը, 2) Մ. Մանուէլեանի «Հէքիաթ» էտիւդ-պիէսը և 3) Զաւեշտական բաժին։

Այս ներկայացման առաւելութիւնը կայանում էր նրանում, որ շատ խնամքով ու ճաշակով էր տարվում բեմադրութիւնը. կային բեմական տեսարաններ, որոնք լիովին բաւականութիւն էին տալիս հանդիսականների գեղարուեստական էական պահանջներին

Զարիֆեանի հոգեբանական գեղեցիկ խաղին բաւական նպաստեց բեմայարդարանքը, և «Հէքիաթի» նման էֆէկտաւոր էտիւդը Թողեց ուժեղ տպաւորութիւն։ Տարփածուհու դերում Թոյլ էր տ. Ցամբիկը։ Լաւ էր Ղազարեան (պառաւ)։ Միւսները տանելի էին։

Անչափ տպաւորիչ էր զաւեշտական բաժինը։ «Տիկինը սպասում է» մենախօսութիւնը լաւ արտասանեց տիկ. Ցամբիկը. «Նկարիչն ու գեղջկուհին» պատկերի մէջ ուղղակի հիանալի էր նա. «Դերասանուհին ու կառավարիչը» երգիծանքը մեր թատրոնական բարքերից է, բայց ձգձգված է ու գրական արժէքից զուրկ։

Տպաւորիչ էր Յ. Խանզադեանի արտասանած «Какъ хорошія, какъ свѣжія были розы» պրօզան։

Մ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Նոր-Բայազէտ, 6 օգոստոսի

«Մշակի» № 116-ում գրած յօդուածում՝ Սևանի ծովակում շոգենաւ հիմնելու մասին՝ մի փոքր սխալ էի արել։ Փոխանակ նաւատէր Ե. Պետրոսեանի, գրել էի Տէր-Պօղոսեան, շփոթելով ազգանունները։ Այդ առիթով Յ. Բունիաթեանը շտապել էր ուղղել այդ սխալը № 124-ում։ Բայց ուղղելով այդ՝ Բունիաթեանը իր կողմից գրել է մի բան, որ իրողութիւն լինելուց շատ հեռու է. նա յայտարարել է իբր նաւատէր նաև եղբ. Բունիաթեանները՝ Ե. Պետրոսեանի հետ միասին։ Դրա դէմ պատասխանելը ես ուշացրի նրա համար, որպէսզի ստոյգ տեղեկութիւն ունենամ, թէ արդեօք ճիշդ է եղբ. Բունիաթեանների ընկերութիւնը շոգենաւի հիմնարկութեան վերաբերմամբ։ Սակայն իմ հաւաքած տեղեկութիւնները չեն հաստատում եղբ. Բունիաթեանների մասնակցութիւնը շոգենաւի կօնցեսիայում, հետևապէս նրանք նաւատէր չեն Պետրոսեանի հետ համահաւասար իրաւունքներով։

Ի դէպ յիշելու ենք, որ անցեալ յուլիսի 15-ին, կիրակի, հանդիսաւոր կերպով ջուրն իջեցվեց շոգենաւը, որը բազմաթիւ ինտելիգենտ երկսեռ հասարակութեան ուղեկցութեամբ մի պտոյտ գործելով Սևանի վանքի շուրջը՝ դարձաւ յետ նաւեց Ելենովկա կայարանը, ուր ճաշկերոյթին հրաւիրված հիւրերի թւում, գաւառապետ Ս. Ֆիլիպով առաջին բաժակը առաջարկելով նաւատէր պ. Ենոք Պետրոսեանի կենացը, ոչ մի խօսք չէ ասել եղբ. Բունիաթեանների մասին՝ շոգենաւի գործում մասնակցելու վերաբերմամբ, չը նայելով որ ինքը Յ. Բունիաթեանը անձամբ այնտեղ է եղել։ Կամ շոգենաւի ճա-

կատի ցուցանակի վրա, ուր ոսկեզօծ տառերով արձանագրված է Ե. Պետրոսեանի հայրանունը, ինչու չէ յիշված եղբ. Բունիաթեանների։ Ապա դրօշակի վրայի արձանագրութիւնը—նաւատիրոջ անունն ու ազգանունը կրող—ինչու չէ յայտարարում եղբ. Բունիաթեանների մասնակցութեան մասին նաւային գործունէութեան վերաբերմամբ։

Դրանք փաստեր են, որոնք գալիս են հերքելու Յ. Բունիաթեանի յայտարարութիւնը, թէ ինքը նոյնպէս նաւատէր է և մասնակից նրա կոնցեսիայում։ Որսորդ

—

Մարկով (Իրկուտսկի նահ., Սիբիր), 5 օգ. Ինձ համար «Մշակ» կարդալը հաճոյքից բացի պահանջ է, որովհետև հայ առաջադիմական թերթերի մէջ, որոնց կարդալու հնարաւորութիւնից դեռ չէի զրկվել, նա իր հասասարը չունէր իմ կարծիքով։ Եւ այժմ կարդալով «Մշակը» գտնում եմ իրականութիւնը նոյնը։

Ամենասրտագին շնորհակալութիւններս, ուրեմն, ազնիւ բժշկ. Յ. Գասպարեանին, որի կարգադրութեամբ (նուէրական անշուշտ) ստանում եմ ներկայ տարվայ «Մշակի» համարները։ Երուանդ Նշանեան

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Երևան, 7 օգոստոսի

Երևանի Հայոց Որբանոցի օգտին ստացված են Ոսկանեան ամուսիններից և մի խումբ սիրողներից 38 ր. 47 կ., Մեծ-Ղարաքիլիսայի ակումբի վարչութիւնից՝ 15 ր., բժ. Մուրադխանեանից 2 ր., Յ. Փիրադեանից և Ս. Մուրադեանից 5 ր., որի համար յայտնում եմ խորին շնորհակալութիւնս նուիրատուներին։

Կառավարչուհի Որբանոցի
Վարդուհի Աւետիքեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԽԱԲՐԻԿՆԵՐ ԲԱՐՁՐ ՀԱՅՔԻՑ

—

Թիւրքական պատերազմական պատրաստութիւններ

VI

Էրզրում, 8 օգոստոս

Երէկ հրապարակի վրայ երևաց Թիւրքական զինուորական վարժարանը նոր աւարտած սպաներու, փէլդշէրներու, բժիշկներու խօշոր թիւ։ Անոնք նոր են Պոլսէն ժամաներ Էրզրում պահեստներէն կազմուած նոր գունդերը ղեկավարելու և բժշկական կարիքները հոգալու։ Անոնց մէջ թուով քիչ չեն և հայ սպաներ։ Ասկէ զատ՝ տեղս են աճապարած, ըստ հրամանի կեդրոնական իշխանութեան, և էրքեանը-հարբի (զինուոր շտապ) զինուորական պաշտօնեաներէն մեծ թուով բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ։

Առաջիններու թիւը կը հասնի 200-ի, իսկ երկրորդին՝ 25—30-ի։

Զեն մոռացած կարգադրելու, որ անմիջապէս Էրզրում հասնի Երզնկայի միւշիրը (զինուորական ընդհանուր քննիչը) գերմանական փաշայի մը հետ. իսկ Սանդերսը կայ՝ անթմբուկ հարմնիք չըլլար։ Բոլորն ալ գործի վրայ են. եռուզեռը, կեանքը կեռայ իր ամբողջ թափով։

Քաղաքիս ամբողջ զօրքերը քաղքէն դուրս հանած և մօտակայ գիւղերը խումբ-խումբ ցրած են, այնպէս որ այժմ քաղաքը չորս կողմէն պաշտպանողական պաշարեալ վիճակ կը ներկայացնէ։ Քաղքէն 2—10 կիլօմետր հեռու գիւղերը ինչպէս կան, այնպէս և Սօուխ Ջերմուկ, Մուստուրկա, Ջիֆթլիկ, Կեզ, Իլիճա թէ մարտկոցներով կամրացուին և թէ զօրքերով լեփ լեցուն են։

Ըստ Սանդերսեան կարգադրութեան՝ Խնուսի մէջ ոչ զօրք և ոչ ալ քիւրդական համիդիէ հեծելագունդեր պիտի մնան. այդ ամենուն կեդրոնը այժմ պիտի ըլլայ Հասանկալէն, ուր արդէն սկսած են աճապարել քիւրդական բոլոր հեծելագունդերը և շրջանի նիզամիէ զօրքը։ Վերջիններս ալ նոյն վիճակը կը ներկայացնեն, ինչ ընդհանուր զօրքինն է՝ անվարտիկ, անձև, հիւծուած ու տանջուած... Խնուսի ինթիզդներն (առաջին կարգի պահեստի զինուորներ) ալ Խնուս կաճապարեն. այդ պահեստիներէն առանձին գունդ չպիտի կազմուի, այլ անոնք պիտի խառնուին ընդհանուր զօրքին՝ վաշտերն ու գնդերը ուժեղացնելու։

Քիրամիդլի Թաբիէն, որ քաղաքիս հարաւ-արևմտեան կողմը կը գտնուի, Փալանթէօքէնի ճամբուն աջ կողմը, Քղիի ճամբուն բերանը, և այդ կողմէ կիշխէ ամբողջ քաղաքին վրայ, առանձնապէս ուշադրութեան առարկան դարձած է թիւրք կառավարութեան, որովհետև թիւրք զօրքը այդ կողմերը համարեա թէ ուրիշ ամրութիւն չանի։ Հոս աւելի ուժեղ նոր ամրութիւններ ու մարտկոցներ կը շինուին, և այդ միայն անոր համար, որ եթէ ռուսները Փալանթէօքէնը առնեն և վերէն վար քաղաք խուժեն, թիւրքերը պաշտպանուելու հնարաւորութիւն ունենան, և կամ եթէ թշնամին Էրզրումի ռուսական սահմաններու կողմէն չյարձակի, այլ նախ տիրելով Բաբերդ, Երզնկա, Դերջան, Քղի՝ ուզէ վերջէն գալ Էրզրում, հնարաւորութիւն ունենան այդ ճամբան պաշտպանելու։ Այդ նոյն նպատակաւ ամրացուած է, ինչպէս ըսի անցեալ անգամ, և Իլիճէն՝ Էրզրում-Տրապիզոն ճամբուն բերանը։

Այս քանի օրս հոս կը սպասեն մարտկոցներու, ամրութիւններու ընդհանուր և մասնակի գերմանացի հրամանատարներու ժամանման։ Այդ հրամանատարները մօտ 100 հոգի են։

Ամսոյս 4-էն մինչև 8 Բայազիդ են ուղարկած 50 սայլ ռազմամթերք. Վանի և Բայազիդի վրայ առանձին ջանք կը թափուի. նոյն այդ ջանքերը դեռ 5 ամիս առաջ տեղիս գերմանական հիւպատոս Անդերսը կը թափէր, որուն և զոհ գնաց խեղճ մարդը ի սգոյ ու տրտմութեան քուրձը զգեցուց պաշտօնական և անպաշտօն շրջանի ամբողջ թիւրքութեան։

Տեղւոյս զէնքն ու ռազմամթերքը չէ բաւեր, որ ռուսները 10—15 օր կարողանան դիմադրել թշնամիին. այդ իսկ պատճառաւ գիշեր ու ցորեկ կաշխատին զէնք ու ռազմամթերք հասցնելու։ Զհաշուելով այն բոլոր սայլերը, որ այժմ գիւղացիներէն գրաւած և գործի դրած են, այնու ամենայնիւ չեն կրնար բաւարարութիւն տալ անհրաժեշտ շուտափոյթ պահանջին. հոսկէ ձիեր ալ կուղարկեն Տրապիզոն զէնք ու ռազմամթերք և այլ պատերազմական անհրաժեշտ մթերքներ հոնկէ բերելու համար։

Այսպէս՝ շաբաթ մը առաջ հոսկէ Տրապիզոն և Սվազ են ուղարկուած 200 ձի, 2 օր առաջ՝ նորէն 100 ձի ուղարկեցին։

Ռուսահպատակներու և պարսկահպատակներու՝ կառավարութեան կողմէ գրաւուած ուղտերն ալ քիչ բան չեն ըներ այդ ուղղութեամբ։ Ուղտերու բոլոր կարաւանները այժմ միայն և միայն փոխադրութեան գործով զբաղած են. Թիւրք կառավարութիւնը իր չէզոքութեան աւելի ցայտուն ապացոյց՝ ալ ատկէ աւելի չէր կարող տալ, գրաւելով չէզոք պետութեանց հպատակներու՝ Պարսկաստանի համար շարունակ սայլի, երկաթուղիի և նաւերու պաշտօն կատարող ուղտերը և այդպիսով խոշոր հարուած հասցնելով թէ հպատակներուն և թէ այն պետութեանց, որոնց կը պատկանին այդ հպատակները։

Հացի պակասը այժմէն զգալի է. այդ և ամրութիւններու քանակի ու ձևի մասին կը գրեմ հետևեալ թղթակցութեամբ։

Ա. Կ.

ՍՈՒԼԹԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԷՆ

—

Կ. Պոլիս, 1 օգոստոս

Դէպքերը գահավէժ կընթանան իրենց հետ տագնապի մատնելով նաև Թիւրքիան և իր տարաբաղդ բնակչութիւնը։ Տագնապը իր ամենէն սուր հանգամանքներովը կը ճնշէ Թիւրքիան, որ ինքն իր մէջ ապրելու կարողութենէն զուրկ՝ իր կեանքով, գոյութեամբ և ճակատագրով կապուած է այլոց։

Իւրաքանչիւր հարուած իր հակահարուածը անպատճառ կը բերէ Թիւրքիոյ մէջ։

Եւ անեղասատան այս պատերազմը չէր կրնար բացառութիւն կազմել ատոնց մէջ, այլ ընդհակառակը իր բոլոր հետևանքներով զգալի պիտի ըլլար և եղաւ։

Տակաւին աւստրօ-սերբ պատերազմի առաջին օրերուն Թիւրքիա տագնապի մատնուեցաւ։

Տակաւին համեւրոպական պատերազմը չէր սկսած, երբ մօրաթօրիւմը հռչակուեցաւ։ Ռուս-գերման պատերազմին հռչակման հետևեալ օրը Կ. Պոլսոյ բոլոր սեղանաւորական հաստատութիւնները, օտար և տեղական բոլոր բանկաները իրենց դուռները փակեցին ամօթալի խայտառակութեամբ մը և լրիշ ցինիկութեամբ մը, նոյնիսկ աւանդ դրամներու փոխարէն ոսկէ դրամ չը վճարելով։

Երկրին տխմարամիտ վարիչները, որոնց աչքի տակ տեղի կունենային այս իրողութիւնները, փոխանակ այս կործանարար խառնաշփոթութեան առաջքը առնելու և ժողովրդի շահերը ապահովելու, Թիւրքիան նետեցին նոր արկածախնդրութեան մը մէջ, ընդհանուր զօրակոչի հրաման տալով։

Նոր տագնապ մըն ալ այս եղաւ, վասնզի թիւրք պետութիւնը զօրակոչ ընելու համար անհրաժեշտ դատուած մի քանի շատ էական ույժերէն զուրկ էր։ Նախ՝ դրամ չունէր տրամադրելի, յետոյ՝ բացարձակապէս անպատրաստ էր, տակաւին քիչ առաջ բալկանեան պատերազմին փչացած ըլլալով իր բոլոր ռազմամթերքն ու զէնքերը, և, ինչ որ ամենէն կարևորն էր, մարզուած, կռուելու պատրաստ, գործօն զինուորներ չունէր, տակաւին հազիւ մի քանի ամիսէ ի վեր ձեռնարկուած ըլլալով բանակին վերակազմութեան Սանդերս Ֆօն Լեմանի ձեռամբ։

Հետևաբար կառավարութիւնը ամենէն առաջ հետամուտ եղաւ դրամ ճարելու, և որովհետև Արևելքի մէջ կառավարութեանց համար ժողովուրդները նախիրներ են, որոնք ուզուած ատենը կրնան խուզուիլ, հակառակ զինուորական օրէնքին ընդհանուր և անխտիր զինուորագրութեան պայմանին, առժամեայ օրէնքով մը զինուորական փրկանքի դրութիւնը վերահաստատեցին և սկսան ժողովուրդը նեղել ու հարկադրել, որ անպատճառ փրկանք վճարէ։

Սակայն ժողովուրդն ալ, որքան սարսուռ նոյնքան խորամանկ, շուտով թափանցեց կառավարական նենգամիտ հակումներուն և շատ փութով վճարեց այդ գումարները։

Սակայն առավ հանդերձ կարևոր հասոյթ մը ձեռք չբերաւ կառավարութիւնը։

Հետևաբար նոր միջոցներ որոնեց խուզելու համար իր ժողովուրդը. և երբ իր մայրաքաղաքին փողոցներուն առջև սովալլուկ բազմութիւն մը իր դրամով խսկ հաց գտնելու դժուարութիւն կը քաշէր, երբ ահագին հարստութիւններու տէր մարդիկ աղքատներու կը հաւասարէին՝ իրենց դրամին բանկաներու մէջ կապուած մնալէն, չվարանեցաւ դարձեալ առժամեայ նոր օրէնքով մը զինուոր հռչակելու 32 տարեկանէն մինչև 45 տարեկան բոլոր ոչ-իսլամները, որոնք բնաւ զինուորական մարզանք չեն տեսած և զինուորութիւն չեն ըրած։ Եւ առանց զօրակոչի՝ արձանագրութեան համար տոմարներ բացաւ, իւրաքանչիւր գործի մարդու հրաւէր ընելով որ փրկանք տալով ազատեն ինքզինքնին։ Պարզապէս՝ թիւրք կառավարութիւնը կը կողոպտէր այս ձևով իր ժողովուրդը, մէկ կողմէն հնչիւն դրամին շրջաբերութիւնը արգիլելով, բանկաներու վճարումները դադրեցնելով և միւս կողմէն ժողովուրդը կողոպտելով՝ ի նպաստ իրեն։

Այս դժնդակ կացութիւնը յուսահատութեան մատնած է ժողովուրդը, որ ոչ միայն ապրուստի հոգերով մտատանջուած է, այլ նաև կառավարութեան կեղեքումի դէմ միջոցներ խորհելով։

Թիւրք կառավարութիւնը ոչ միայն բէդել մուրալով կը կողոպտէ իր հպատակները, այլ և, երբ պատերազմական վիճակի յատուկ կարգադրութիւն, կը կատարէ գրաւումներ՝ առանց փոխարէնը հատուցանելու։ Կառավարութիւնը ոչ թէ միայն կը գրաւէ՝ ինչ որ իրեն կարևոր է, այլ նոյն իսկ ամենէն անկարևոր բաները, որոնք՝ կըսեն թէ՝ կը ծախէ հնչիւն դրամի վերածելու համար։ Այսպէս, բանաբարած է Վինէր Բանկ Վերայնի մթերանոցները և գրաւած է աֆիոնի, ներկի նիւթերու և խէժի պէս առարկաներ, որոնք պատերազմի ատեն բնաւ գործածելի չեն։

Այս գրաւումներուն անմիջական արդիւնքը եղաւ արդէն կեանքի անհրաժեշտ պէտքերուն յանկարծական սղելն և այն խուճապը, որ առաջ եկաւ բոլոր սննդեղէնի վաճառատուններու շուրջը։

Ասկէ զատ, հաղորդակցութեան միջոցները բոլորն ալ կառավարութեան կողմէ գրաւուեցան։ Երկաթուղիները իրենց սովորական երթևեկը դադրեցուցին և զինուորական փոխադրութիւններու յատկացան։

Կատարեալ պատերազմական վիճակ մը առած էր երկիրը մէկ օրէն միւսը, յանկարծական կերպով, աւելի շեշտուած ու սուր եղանակով մը, քան բովանդակ բալկանեան պատերազմին ընթացքին։

Ամեն ոք մտատանջ՝ հետաքրքրական էր իմանալու, թէ այս պատրաստութիւնները որուն դէմ էին։

Այս հարցումը իր պատասխանը չունէր։ Թիւրքիա պաշտօնապէս դեռ ոչինչ ըսած էր։ Ոմանք կըսէին, թէ առիթը նպաստաւոր համարելով Ցունաստանի վրայ պիտի յարձակին. ոմանք կըսէին, թէ Կովկասի տիրապետութիւնը ձեռք բերելու և ասով ռուսական բանակները զբաղեցնելով Գերմանիոյ օժանդակելու փորձ պիտի ընէին։

Միւս կողմէն՝ յամառ շշուկներ կը շրջէին ամեն կողմ, թէ եռեակ համաձայնութեան պատկանող պետութիւնները կը նեղէին Թիւրքիան և կը պահանջէին, որ անմիջապէս զօրացրում ընէ։

Նոյն իսկ օր մը՝ լուր եկաւ, թէ Ռուսիոյ դեսպան պ. դը Գիրս իր պայուսակները կը կապէ մեկնելու համար։ Ասոնք բոլոր մեզի մութ կը մնան, սակայն սա յայտնի է, թէ իրարու յաջորդող մի քանի դէպքեր թիւրքական պատերազմական եռանդը պաղեցուցին և Թիւրքիոյ վարիչները կատարեալ յուսախաբութեան մատնեցին։

Անոնք Գերմանիոյ յաջողութիւններուն վրայ այնքան անկասկած էին, որ պատերազմին առաջին օրերուն անվարան ու անվերապահ կը յայտարարէին, թէ իրենք ալ պիտի մասնակցին այս պատերազմին և պիտի օժանդակեն Գերմանիոյ։

Սակայն յետոյ կացութիւնը հետզհետէ փոխուեցաւ։

Առաջին հարուածը, որ լախտի հարուածի մը ազդեցութիւնը ըրաւ Թիւրքիոյ վրայ, անգլիական կառավարութեան կողմէ Թիւրքիոյ հաշւոյն շինուած երկու դրէդնօթներուն գրաւումն էր։

Որովհետև յուլիս 23-ին ամենախիստ գրաքննութիւն հաստատուած էր, հետևաբար լուրը պաշտօնապէս հաղորդուեցաւ մամուլի վերատեսչութենէն հետևեալ պաշտօնական զեկոյցով։

«Որոշուած էր Արմսթրօնգի նաւագործարանին մէջ շինուած «Սուլթան Օսման» դրէդնօթը յանձնել սեպտ. 30-ին, բայց քաղաքական կացութեան մէջ առաջ եկած շփոթութիւններուն և կասկածելի նշաններուն պատճառաւ փորձերուն մէկ մասը զանց առնուած էր և մինչև իսկ երկու թնդանօթները պակաս ըլլալու պայմանաւ նաւագործարանը հաւանած էր դրէդնօթն օգոստ. 1-ին յանձնել, շնորհիւ կառավարութեան ջանքերուն։ Նոյն իսկ որոշուած էր վերջին մասնավճարը՝ 700,000 ոսկի՝ նոյն օրը հատուցանել և միևնոյն ժամանակ օսմ. դրօշ պարզել յիշեալ մարտանաւուն վրայ։ Արդ՝ օսմանեան դրօշը պարզելու համար, որոշուած միջոցէն կէս ժամ առաջ, անգլիական կառավարութիւնը զեկուցագիր մը ուղղեց Արմսթրօնգի նաւագործարանին, թէ անգլիական նաւագործարաններուն մէջ շինուելու վրայ եղած մարտանաւերը, որ տէրութեան ալ պատկանին, պէտք չէ ոևէ պատրուակաւ հեռացուին Թայն քաղաքէն կամ անգլիական ծովեզերքներէն, և թէ այս նպատակով արգելիչ միջոցներ ձեռք առնուած են։

«Ըստ այսմ, «Սուլթան Օսմանը» վար գրաւած (Անբարգօ) և անգլիական կառավարութեան կողմէ գրաւուած է։ Այս գործողութիւնը միջազգային իրաւանց բոլորովին հակառակը ըլլալով, օսմանեան կառավարութիւնն անմիջապէս և ազդուապէս բողոքեց անգլիական դահլիճին մօտ, Լոնդոնի օսմանեան դեսպանատան միջոցաւ։ Անգլիական կառավարութիւնը պատասխանեց, թէ իր երկրին շահերը կը պարտաւորեն զինք այս վարչական տնօրինութիւնն ընելու, և թէ այսուհանդերձ Անգլիա մարտանաւուն փոխարժէքը պիտի հատուցանէ օսմ. կառավարութեան։ Կարելի չեղաւ ասկէ ուրիշ պատասխան մը ստանալ։ Օսմ. կառավարութիւնն անգամ մը ևս անգլիական կառավարութեան հաղորդեց, թէ այս գործողութիւնը խորին ցաւ պատճառած է իրեն։ Ծովային մինիստրութեան կողմէ պրօթեսթօ քաշուեցաւ Արմսթրօնգի նաւագործարանին դէմ»։ Հայորդի

(Կը շարունակվի)

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի
Հիմնված 1880 Թ.
(Կուկիա, Վօրոնցովի արձանի հանդէպ)
ԱՄԵՆ օր, բացի կիրակի օրերից
«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.
ԲԺԻՇԿՆԵՐԸ
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։
Բ. Գ. ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին ջղային և երեխայոց հիւանդութ.։
Զ. Ի. ԲԱՐԽՈՒԴԱՐԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հիւ.։
Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի հիւանդութ.։
Մ. Գ. ԱՌԵՇԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական վերաքաժութեան և միզասեռ. հիւ.։
Ա. Գ. ԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. երկրչ. հիւսդ. և շաքարախ. երեխայոց ներքին և հիւ. և ծաղկահատ.։
Յ. Յ. ՏԷՐ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑ—12—1 ժ. երկուշ. չորեքշ. ուրբաթ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
Մ. Գ. ԱՌԵՇԵԱՆ—6—7 ժ.։
Յ. Յ. ՏԷՐ-ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑ—6—7 ժ.։
Վճարը 50 կ.։ Զբաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
1. 0—77

Լոյս տեսաւ
ԱՐՇԱԿ ՏԷՐ-ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ
Մանկական Երգերի
Երկրորդ գրքոյկը.
Եւրոպական նօտաներով։ Հայոց դպրոցների համար։ Գինն է 25 կոպ.։
Վաճառվում է Թիֆլիսի հայ գրախանութներում։
Հեղինակից ստանալու համար դիմել՝ Эчміадзинъ, Академія. Преподавателю А. М. Теръ-Осепянцъ.
789. 6—2

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
Թամամշեանց Ս. դպրի
Կազմած
„ՅԻՍՈՒՍԻ ԿԵԱՆՔ“
դասագիրքը, Ե. տարի. Թոյլատրած Վեհափառի դիւանից։ Էջ 176 գինը 50 կ.։ Մինչև օրս նրա յօրինած կրօնի միւս գրքերը՝ Ա. տարի 10 կ., Բ. տարի 20 կ., Գ. տարի 30 կ., Դ. տարի («Մարգարէներ») 40 կ., վաճառվում են Թիֆլիսի գրախանութներում 20% զեղչով։
(և. շ.) 761. 5—3

Եալտայի ծխական դպրոցի հոգաբարձութիւնը յայտնում է ի գիտութիւն խնդրատու ուսուցչուհիների, որ իր խնամքին յանձնված դպրոցի համար ՈՒՍՈՒՑՉՈՒՀԻՆ ԱՐԴԷՆ ՀՐԱՒԻՐՎԱԾ Է։ Հրաւէր չը սպասողները ազատ են։
Հոգաբարձութիւն
799. 1—1

Միսական և պետական դպրոցների համար իմ կազմած
Կրօնի դասագրքերը

Ա. տարի	. .	25 կ.
Բ. »	. .	25 »
Գ. »	. .	25—30 կ.
Դ. »	. .	30 »
Ե. »	. .	50 » (Հին-Ուխտ)
Զ. »	. .	50 » (Նոր-Ուխտ)
Է. »	. .	45 » (Գործք-Առք.)

Կարելի է ստանալ՝
1. Ինձ մօտ՝ Тифлисъ. Бебутовская 52.
2. «Գիր» գրավաճառանոցում (որտեղ է և պահեստը) և՝
3. Միւս հայ գրավաճառների մօտ։
Կանխիկ վճարողներին 25% զեղչ։
Սահակ ա.-ք. Սահակեանց
(և. շ.) 792. 5—1

ՀՐԱՒԷՐ
Կիրակի, ցերեկվայ ժամը $11^{1}/_{2}$-ին օգոստոսի 24-ին 1914 Թ., Քամոյեան ս. Գէորգ եկեղեցում նշանակված է ծխական արտակարգ ընդհանուր ժողով։
Զբաղմունքի առարկաներն են՝
1) Դպրոցի վերաբերեալ մի շարք անյետաձգելի հարցեր։
2) Ընթացիկ հարցեր։
Քամոյեան ս. Գէորգ եկ.
Հոգաբարձութիւն
Ծանօթ.—Եթէ այս ժողովը չը կայանայ ծխականների օրէնսաւոր թիւ ներկայ չը լինելու պատճառով, երկրորդ ժողովը կը նշանակվի հետևեալ կիրակի ամսիս 31-ին։ 797. 1—1

Եդեսիայի եկ.-ծխ. տղայոց քառամեայ և հաամեայ դպրոցների համար հարկաւոր է ՄԷԿ ՈՒՍՈՒՑԻՉ, միջնակարգ կրթութեամբ. շարաթական կանոնայ 25—26 դաս և հերթական վերակացութեան պաշտօն տղայոց դպրոցում 3 օր.։ Տարեկան կը ստանայ 400 ր. ռոճիկ, բնակարան, վառելիք և ծառայ։ Ցանկացողները թող անյապաղ դիմեն հոգաբարձութեան հետևեալ հասցէով՝ Черезъ г. Моздокъ въ м. Эдиссію, Эдиссійскому церковно-приход. Попечительству.
Հոգաբարձութիւն
778. 3—3

Խօյթա գիւղի եկ.-ծխ. միդասեամ երկսեռ դպրոցի համար հարկաւոր է մի փորձված, ցանկ ունեցող ճեմարանաւարտ կամ թեմականաւար
ՈՒՍՈՒՑԻՉ,
որը ծանօթ լինի եկեղեցական ամեն արարողութեան և երգեցողութեան, որպէս և կարող լինի պատրաստել միաձայն երգեցիկ խումբ։ Ռոճիկը 425 ր., վառելիք, լուսաւորութիւն, սենեակ և ճանապարհածախս 15 ր. Դիմել՝ Черезъ Туапсе (Чер. губ.) въ сел. Гойты, Арм. церк.-прих. попечительсву.
780. 3—3

ՍՏ. ԼԻՍԻՑԵԱՆ, ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ ԵՒ Լ. ՇԱՆԹ
ԼՈՒՍԱԲԵՐ
Հայերէն լեզուի պատկերազարդ դասագիրք 1914 Թւի տիպ։

ԱՌԱՋԻՆ տարի	30 կ.	ԵՐՐՈՐԴ տարի	55 կ.
ԵՐԿՐՈՐԴ »	45 կ.	ՉՈՐՐՈՐԴ »	65 կ.

Մինչև ամսիս վերջը լոյս կը տեսնի
ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
Դժուար ըմբռնելի բառերի բացատրութիւններով, լեզուական վարժութիւններով, շարադրական նիւթերով եւ հեղինակների կենսագրականներով։ Արեւելեան եւ արեւմտեան բաժիններով։ Գինը 85 կոպէկ։ Դիմել բոլոր գրավաճառներին։ Պահեստը—Թիֆլիս «Գիր» գրախանութ։ Կ. ՊՈԼՍԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ—արեւմտահայոց լեզուով—ԼՈՒՍԱԲԵՐ այբբենարան, ա. բ. գ. և դ. տարիներ։ ՎԱՐԺՈՒԹՈՒՆՆԵՐ ա. և բ. տարիներ և ՈՒՂԵՑՈՅՑ-ԳՐՈՒԹ ԿԱՐԴԱԼ ՍՈՎՐԵՑՆԵԼՈՒ ԵՂԱՆԱԿԸ։ Պահեստը՝ Կ. Պոլիս «ԱՐՄԻԻ» գրախանութ։
(24,28,31,2,5) 796. 6—1

ԳԱՅԻԱՆԵԱՆ ՕՐԻՈՐԴԱՑ ԴՊՐՈՑՈՒՄ
Ընդունելութեան քննութիւնները և վերաքննութիւնները սկսվելու են օգոստոսի 26-ից։
Ուսումը սկսվելու է սեպտեմբերի 1-ից։
(շ.և.հ.) 791. 5—2 Տեսուչ դպրոցի՝ Ս. ԱՐՈՎԵԱՆ

ԴԱՍԱԳՐՔԵՐԸ
ԳՐԻԳՈՐԻՍ ա.-քահ. ԵՐԶՆԿԵԱՆՑԻ
1) «ԹՒԱԲԱՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ ԵՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ», ըստ Գօլդէնբէրգի, I մասն. I և II տարի, 9—17 տպ. . . . 30
2) «ՆՈՅՆԵՐ», II մասն, III և IV տարի, ըստ Գօլդէնբէրգի, 5—9 տպ. . 35
3) «ՈՒՍՈՒՄՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ», II տպ. պատկերազարդ. . 50
4) «ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԲԱՐՈՅԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ», II տպ. . 50
5) «ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ», շատ գիւրամատչելի, ամբողջ կուրս. 60
6) ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺՈՒԹԵԱՆ». . . . 1 ր.
Վաճառվում են իր մօտ (Грибоѣдовская, 20) և «Կենտրոնական», «Գիր» ու «Գուտենբերգ» գրավաճառանոցներում։ Հեղինակից գնողներին 30% զեղչ. կարելի է ստանալ վերադիր վճարով։ Դրանք բոլորն էլ մեր դպրոցներում ընդունված են։ 790. 6—

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный